

T.C
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**TÜRK SOSYOLOJİSİNDE YERELCİ YAKLAŞIMLAR:
BAYKAN SEZER ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
M. CASİM CEYLAN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MAZHAR BAĞLI

DİYARBAKIR-2007

T.C
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

TÜRK SOSYOLOJİSİNDE YERELCİ YAKLAŞIMLAR:
BAYKAN SEZER ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
M. CASİM CEYLAN

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MAZHAR BAĞLI

DİYARBAKIR-2007

TÜRK SOSYOLOJİSİNDE YERELCİ YAKLAŞIMLAR

-BAYKAN SEZER ÖRNEĞİ-

MEHMET CASİM CEYLAN

ÖZET

Türk sosyoloji çevrelerinde uzunca bir süreden beri tartışılan konulardan birini de Türk sosyolojisinde yerellik çabası ve bunun olabilirliği üzerine cereyan eden tartışmalar oluşturur.

19. yüzyılda Batı’da yaşanan toplumsal problemlere bir çözüm getirme ümidi ile ortaya çıkan sosyoloji, fazla bir gecikmeye uğramadan hemen hemen aynı zamanda yurdumuzda aydınlarımız tarafından yakından takip edilmiş ve tanıtılmıştır. Toplumumuzun sosyoloji ile tanıştığı bu dönem aynı zamanda çok büyük karışıklıkların yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde, Osmanlı’nın içinde bulunduğu olumsuz durumlardan kurtulabilmesinin en uygun yolu olarak çeşitli çevrelerden bir takım kurtuluş reçeteleri sunuluyor ve hangi reçetenin daha etkili olacağı yönündeki tartışmalarda derin görüş ayrılıkları yaşanıyordu. Bu bakımdan ülkemizde sosyolojinin, yaşanan toplumsal problemlere çözüm getireceğine duyulan inanç noktasında Batı’nın sosyolojiden beklentilerine paralel bir benzerlik gösterdiğini söyleyebiliriz.

Sosyolojinin bizim toplumsal sorunlarımıza da çözüm bulacağı yolundaki inanç, Batı’nın kendi toplumsal özelliklerine göre geliştirdiği sosyolojik anlayışların yurdumuza olduğu gibi ithaline neden olmuştur. Oysa bizim toplumsal dinamiklerimiz, Batı’dakiyle tıpa tıp aynı özellikleri taşımaz, hatta büyük farklılıklar gösterir. Bizim kendi toplumsal dinamiklerimizden hareketle bizim tarihi ve toplumsal gerçeklerimize uygun bir Türk sosyolojisine ihtiyaç vardır.

Bu çalışmada, bir Türk sosyolojisi kurma yolunda büyük çabalar sarf eden ve toplumsal sorunlarımızla ilgili çok yerinde tespit ve çözüm önerileri sunan sosyologumuz, Baykan Sezer’in sosyolojik düşüncelerine yer verilmek istenmiştir.

LOCAL APPROACHES IN TURKISH SOCIOLOGY
-THE EXAMPLE OF BAYKAN SEZER-

MEHMET CASİM CEYLAN

ABSTRACT

In Turkish sociology surroundings for a long time, one of the topics that is discussed forms localness effort and arguments tahat is around problblity of this.

In 19, century sociology wanted to analyze social problems that is lived in Western. So nearlyin the same time the sociology is followed at close range and presented without being delayed in our country by our intellectual people. At the time they met the sociology our sociaty met great disorders at the same time. To rescue Ottoman Empire from those negative situations a lot of release recipes were presented as the most suitable methods by differend surroundings.And in that time deep differences of opinon were living about which recipe is more effective in those matters.From this point of view we can say that in our country the faith about sociology that it will analyze the social problems resembles the Western's sociogial expectations.

The faith tahat sociology will analyze our social problems too caused that the Western's sociology opinion was imported to our country without a change where as our social dynamics don't have same charaeterictics withWest's even they are diffirent from each other in many ways.From the point of wiew of our social dynamics we need a Turkish sociology that suits our historical and social realities.

In this study it is wanted to take place of the opinions of Turkish sociology Baykan Sezer who give great effonts to foynt Turkish sociology and give real aproves and offers solytions to our social problems.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mehmet Casim CEYLAN 'a ait "Türk Sosyolojisinde Yerelci Yaklaşımlar: Baykan Sezer Örneği" adlı çalışma jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir. / /

Başkan (Tez Danışmanı) : Doç.Dr. Mazhar BAĞLI

Üye : Doç.Dr. Rüstem ERKAN

Üye : Yrd.Doç.Dr. Kenan YAKUBOĞLU.....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..... / /

.....

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bir bilim dalı olarak sosyolojinin bütün toplumlar için geçerli olabilecek evrensel kriterler oluşturma ve yaşanan toplumsal sorunlara yine bu evrensel kriterler çerçevesinde çözüm bulma çabası, bir yandan sosyolojinin bilim olma hüviyeti ile örtüşürken diğer yandan bir sosyal bilim olması itibarı ile kaçınılmaz olarak bir handikap yaşamasına sebep olmaktadır.

Toplumların çeşitliliği, farklı kültür ve tarihi deneyimlerinin olması benzer sorunlar karşısında farklı çözüm anlayışları sergilemelerine neden olmaktadır. Sosyolojinin böyle bir durum ile karşılaşması, sosyoloji içinde yerelci anlayışların doğmasına ve toplumsal sorunların bu yerelci anlayış doğrultusunda çözülmesi gerektiği yolunda görüşlerin ileri sürülmesine yol açmıştır.

Bu durumdan hareketle bir Türk sosyolojisinin mümkün olup olmadığını Baykan Sezer örneği bağlamında tartışmaya çalışacağız.

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız bu çalışmamızın ortaya çıkmasında başta bana yol gösteren ve büyük bir hoşgörü ve sabırla desteğini esirgemeyen hocam Sayın **Doç.Dr. Mazhar Bağlı**' ya, çalışma için gerekli kaynakların temini ve kütüphanelerinden yararlanma imkânı sağlayan ve tezin oluşumunda emekleri bulunan **M. Veysel Karataş, Ali Kemal Ceylan, İsmail Gönenç ve Ferhat Ceylan**' a, tezin yazıya dökülmesinde bana yardımcı olan **Ömer Faruk Dilek, Serdar Santalu ve Ahmet İnel**' e, evde çalışmanın yarattığı zorluklara karşı büyük bir fedakârlık ve hoşgörü göstererek çalışma boyunca bana moral destek sağlayan eşim **Hicran Ceylan**' a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ONAY SAYFASI.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİYE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. SOSYOLOJİNİN ALANI VE TANIMLAR.....	4
1.2. SOSYOLOJİDE TEMEL YAKLAŞIMLAR.....	6
1.2.1. Büyük Boy Kuramlar.....	6
1.2.2. Orta Boy Kuramlar.....	8
1.2.3. Küçük Boy Kuramlar.....	9
1.2.4. Modernizm.....	11
1.2.5. Postmodernizm.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

BİR BİLİM OLARAK SOSYOLOJİ

1. SOSYOLOJİDE YÖNTEM ARAYIŞLARI.....	14
1.1. Pozitivizm.....	18
1.2. Hermenötik.....	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYEDE SOSYOLOJİ

1.1. TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN KISA TARİHÇESİ.....	26
1.2. TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ ANLAYIŞI.....	27
1.3. TÜRK SOSYOLOJİSİ MÜMKÜN MÜDÜR?.....	31

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BAYKAN SEZER'İN SOSYOLOJİ ANLAYIŞI

1.1. SEZER'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ.....	35
1.2. BAYKAL SEZER'İN SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLARI.....	36
1.2.1. Sosyoloji.....	36
1.2.2. Yöntem.....	37
1.2.3. Toplum.....	39
1.2.4. Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları.....	41
1.2.5. Doğu-Batı Çatışması.....	42
1.2.6. ATÜT.....	44
1.2.7. Din.....	46
1.2.8. Türk Sosyolojisi.....	51
SONUÇ.....	54
KAYNAKÇA.....	58

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
ATÜT.	: Asya Tipi Üretim Tarzı
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
Çev.	: Çeviren, Çeviri
Doç.	: Doçent
Dr.	: Doktor
Fak.	: Fakülte
Ed.	: Edebiyat
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
S.	: Sayfa
Ü.	: Üniversite
vb.	: Ve benzeri
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayıncılık, yayınevi, yayınları
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Bu çalışmanın ana konusunu esas olarak Baykan Sezer'in sosyolojik konularla ilgili düşüncelerine yer vermek oluşturur. Baykan Sezer'in temel sosyolojik konularla ilgili görüşlerinden önce genel olarak sosyolojide ele alınan başlıca konulara yer vermenin ve nihayetinde Baykan Sezer örneğine geçmenin çalışmanın formatı açısından daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Bu amaçla ilk bölümde genel olarak sosyolojinin tanımı ve belli başlı sosyolojik kuramlara değinilmiştir. Herhangi bir kurama dayanmayan ya da başka bir deyişle kuramsal boyutu olmayan herhangi bir iddia yahut önerme olamaz. Sosyolojide iddia edilen bütün tezlerin elbette ki kuramsal bir boyutu olacaktır, bu nedenle sosyolojide ki kuramsal yaklaşımlara kısaca yer verilecektir.

Sosyal bir bilim hüviyetine sahip olan sosyolojinin bu bilimsel hüviyete uygun olarak uyguladığı metodolojinin, toplumsal sorunları tespit etme, uygulama ve çözüme konusunda ne kadar yeterli olduğu yahut yeterli olup olmadığı konusundaki tartışmalar sürmektedir. Günümüz sosyolojisinin toplumsal gerçeklik olarak ileri sürdüğü bulguların ne kadar evrensel ve genel geçer olduğu bu tartışmaların bir yönünü oluştururken, diğer taraftan alternatif metod önerilerinden bahsedilmektedir. Sosyoloji çevrelerinde süregelen bu tartışmalardan bahsetmeden geçmek konunun bütünlüğü açısından uygun olmazdı bu nedenle konuyu fazla detaya girmeden ana hatları ile vermeye çalışacağız.

Ülkemizde de sosyolojinin ortaya çıkışı çeşitli tartışmalara ve fikir ayrılıklarına sebep olmuştur. Bu fikir ayrılıkları sosyolojimizin gelişim sürecinde ve günümüzde devam etmektedir. Bu tartışmalar oldukça doğal olmakla birlikte bu tartışmaların bir bölümünü oluşturan ve kabaca evrenselci-yerelci olarak tasvir edilebilecek bu anlayışlara yer vereceğiz.

Bu konu aslında Baykan Sezer düşüncesinin bir bakıma özünü de oluşturmaktadır. Baykan Sezer, hayatı boyunca batıdan devşirme, ithalci bir sosyoloji anlayışına şiddetle karşı çıkmıştır. Sezer, yalnızca böyle bir anlayışa karşı çıkmakla kalmamış, kendi alternatif bakış açısını ve çözüm önerilerini de sunmuştur. Sezer'in en önemli yanlarından birisi de budur. Gerçekten de Sezer'in hemen hiçbir görüşü salt tahlil düzeyinde kalmamıştır. Herhangi bir sosyolojik olayı tahlil ettikten sonra bu olayın olası nedenlerini açıklar, bizim toplumumuzla batı toplumunun bakış açısını ve farklılıklarını karşılaştırır ve nihayetinde muhakkak surette bir çözüm önerisi getirir. Sezer'in bu yönü O'nu diğer sosyologlarımızdan ayıran en önemli farklılıklardan birisidir.

Sezer, hiçbir zaman sosyolojinin toplumsal menfaatlerden bağımsız olarak yapılamayacağını dolayısıyla ülkemizde ve dünyada hüküm sürmekte olan batı merkezli sosyoloji anlayışıyla bir yere varamayacağımızı, kendi tarihi ve toplumsal gerçeklerimize uygun düşen bir sosyoloji anlayışının geliştirilmesi gerektiğini savunur. Sezer'e göre günümüzde sosyoloji batının çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu bağlamda bizim kendi toplumsal çıkarlarımızı ön plana alacak ve kollayacak bir Türk sosyolojisine ihtiyaç vardır. Sezer'in deyişiyle, *“Bize kim olduğumuzu batı söylememeli, bizim kim olduğumuzu ancak kendimiz bilebiliriz.”*

Sezer'in bahsettiği gibi, bir Türk sosyolojisinin mümkün olup olmadığı ile ilgili tartışmalar, tezimiz açısından da önem taşımaktadır. Bu nedenle ilgili bölümde bu tartışmalara diğer konulara oranla biraz daha geniş yer verilecektir.

Son olarak Sezer'in çeşitli konulardaki sosyolojik görüşlerine yer vereceğiz. Elbette ki Sezer gibi gerek evrensel, gerek ulusal hemen hemen toplumsal boyutu olan her konuda önemli görüşleri olan bir sosyologun görüşlerini özetlemek ve sınırlandırmak kolay bir iş değildir. Çalışmamızın sınırları göz önünde bulundurularak elimizden geldiğince Sezer'in görüşlerini belli ana başlıklar altında sunmaya çalışacağız.

Dört bölümden oluşacak olan bu çalışmamızda amacımız; Türk sosyolojisinde yerelci yaklaşımların en önemli isimlerinden biri olan Baykan Sezer örneği çerçevesinde Türk sosyolojisinin durumunu irdelemektir. Türk sosyolojinde yerelci yaklaşımlar gibi bir konuda Baykan Sezer, öylesine seçilmiş bir isim olmadı bizim için. Daha önce de belirttiğimiz gibi, hayatını nerdeyse bu uğurda harcamış bir fikir adamı ve sosyolog olan Baykan Sezer, Türk sosyolojisi anlayışını belli bir noktaya getirmiş kişidir. Sezer, bugün Türk sosyolojisi oluşturma yolunda kafa yormak gibi bir “angarya” ile uğraşan birçok sosyologumuza, bu alandaki yadsınamaz emeği, inancı ve sayısız yapıtlarıyla bir rehber olmaktadır. Sosyolojiye, yerelci bir bakış açısıyla bakmaya çalıştığımız bu çalışmada Baykan Sezer örneğinin tercih edilmiş olmasının nedenlerinden biri de bu olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİYE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. SOSYOLOJİNİN ALANI VE TANIMLAR

Bir sosyal bilim olan sosyolojinin hareket alanı bütün toplumu kapsamaktadır. Toplumun bütününe ele alan sosyoloji, bu bütün içinde farklı sosyal bilimlerce ele alınan farklı ilgi alanlarını da ele almaktadır. Sosyoloji, toplum bilimi olduğundan, toplum içinde farklı kesimlerde görülen sosyal olayları, sosyal grupları, sosyal yapını özelliklerini ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişme eğilimlerini de ele alarak inceleyen bir bilim dalıdır. Aslında sosyoloji, sosyal bilimlerin tümünü kapsayan bir özelliğe sahiptir.

Sosyoloji, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin bilimsel açıdan incelenmesidir. Sosyoloji, insan ilişkileri konusu üzerinde özellikle duran ve inceleme yapan bir sosyal bilimdir. Sosyoloji, toplumsalın olduğu gibi ya kişiler arası ilişkiler düzeyinde ya geniş bütünlerin, sınıflar, uluslar, uygarlıklar ya da yaygın deyişle, bütünsel toplumların mikroskobik düzeyde bilimsel olmak isteyen incelemesidir (Aron,1994:16).

Sosyoloji terimi ilk kez Fransız A.Comte tarafından kullanılmış ve İngiliz, H.Spencer tarafından popülerize edilmiştir (Fichter,1996:12). Sosyolojinin bir bilim hüviyeti kazanarak çıkmasına 18.ve 19.yüzyıl başlarında ortaya çıkan sosyal olaylar ve değişik fikir hareketleri büyük katkılarda bulunmuşlardır. Sosyolojinin çok kısa bir tarihi olabilir, fakat çok uzun bir geçmişi vardır (Bottomore,1997:17). Bugün sosyolojinin ilgilendiği alanlar çok eski tarihlerden felsefi boyutta çeşitli toplumlarda tartışılmaktaydı.

Sosyolojiden önce toplum üzerine üretilen düşünceler, toplumların yapı ve kuruluşlarını anlamaya yönelseiler bile toplum üzerinde etkili olmayı amaçlamamışlardır. Kısacası sosyoloji öncesi toplum düşüncesi felsefeden ayrılamamıştır. Ya da bir bilgelik öğretisi ile sınırlı kalmıştır (Sezer, 1993:13).

Sosyolojinin bir bilim dalı olarak ortaya çıkması, sanayi devrimi ile başlamaktadır. Sosyolojinin bu kadar geç ortaya çıkışının nedeni, sosyal olay ve olguların, doğa olay ve olgularından çok farklı olarak kabul edilmesindedir; kendilerine özgü niteliklerinin varlığı savunularak, bilimsel incelemelerin yapılamayacağı savunulmuştur (Kızılcelik,1994:387).

Fakat batıda ki doğa bilimi incelemeleri ile ortaya çıkan bilimsel dönüşümü, aynı zamanda toplumsal yaşamın da doğa bilimsel yöntemlerle araştırılabileceği fikrini doğurmuştur. Toplumsal olaylar bu yeni bilimsel yöntem anlayışı ile incelenmeye başlanmıştır.

Sosyolojinin, ancak 19. yüzyılda Batı Avrupa ülkelerinde görülmesi sosyolojinin temel eğilimlerini anlayabilmemize de olanak verir. 19. yüzyılın Avrupa'sının en büyük özelliklerinden biri, batının dünya (özellikle doğu) ve doğa önünde büyük bir egemenlik kazanmış olması, öte yanda ise aynı ülkelerin kendi toplumları içinde tarihte tanık olmadıkları boyutlarda sorunlarla karşı karşıya bulunmalarındır. Batı, dünya ve doğa önünde kazanmış olduğu bu etkinliğini kendi iç sorunlarını çözmek yolunda kullanmak istemiştir. Batı, elde etmiş bulunduğu etkinliği bilinçli bir biçimde kullandığı zaman sorunlarının üstesinden gelebileceğine inanmaktadır. O tarihlerde, dünyaya egemen olan ve dünya tarihine istediği yönü verebileceğini sanan batının kendi sorunlarının da kolayca üstesinden geleceğine inanması doğaldır (Sezer, 1993:13).

Artık yeni doğmuş bilimin kendi konusu olan toplumu ele alan yöntemi, doğa bilimleri yöntemidir. Onun için sosyologlar, bir yandan toplumsal olaylara doğal bilimlerinin deneylemeli (experimentation) yöntemini bütün incelikleriyle uygulayarak toplumsal olgular arasındaki ilişkileri araştırırken bir yanda gözlem (observation) ve deneyleme yöntemini kullanan sosyolojinin verilerine dayanan ama onları kat kat aşan

bir takım kuramlar ileri sürmekten de kendilerini alamayacaklardır. (Köseihal, 1999:12).

Çağdaş sosyolojinin kaynağında sadece geçen yüzyılın tarihsel-toplumsal öğretileri yoktur, başka başka kaynaklar da vardır: idari istatikler, taramalar (surveys), deneye dayalı anketler (Aron, 1994:17). Böylece toplumun yapısının izah edilmesinde farklı sosyolojik teoriler ortaya çıkıp gelişme göstermiştir.

Sosyolojinin gelişim süreci içinde sosyoloji teorilerinin toplumu makro mu yoksa mikro düzeyde mi incelemesinin daha iyi olacağı tartışmaları süregelmiştir. Bazı teorisyenler sosyal yapıya, bazıları da sosyal süreçlere önem vermişlerdir. Bazı teoriler her bir parçanın fonksiyonuna dayanarak yapıyı incelerken, bazıları çalışma sürecine odaklanmış, bazıları da birey-birey etkileşiminden yola çıkmışlardır (İçli, 1991:158).

Arz ettiği önem nedeniyle sosyoloji teorileri bilinmesi elzem bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu teorileri ana hatlarıyla üç başlık altında inceleyeceğiz.

1.2. SOSYOLOJİDE TEMEL YAKLAŞIMLAR

1.2.1. Büyük Boy Kuramlar

Büyük boy teori sahipleri, toplumsal değişme ilkelerinin her toplum için geçerli olduğunu savunurlar. Bu kuramın temsilcileri birbirinden farklı ölçütler kullanarak toplumları sınıflandırmışlardır. Onlara göre, toplumlar tarihi süreçte çeşitli aşamalardan geçerek değişmiş ve bu değişme her zaman gelişme ve ilerleme yönünde olmuştur.

Büyük boy kuramlar, kendi içlerinde genel olarak organizmacı, evrimci ve dialektik yaklaşımlar olarak üç'e ayrılabiliriz. Organizmacı kuramlar, uygarlık ya da kültürleri, canlı organizmalar gibi doğan, büyüyen ve ölen varlıklar şeklinde ele alırken; Evrimci modeller, insanlığın doğrusal bir çizgi üzerinde geliştiği ana fikrinde

şekillenmişlerdir, Dialektik modeller ise evrimci modelin özel bir şeklidir (www.diyane-trabzonegitim.gov.tr).

Organizmacı yaklaşımlar, uygarlık ya da kültürleri, canlı organizmalar gibi doğan, büyüyen ve ölen varlıklar şeklinde ele aldıkları için organizmacı olarak isimlendirilen bu kuramlar, genellikle tarihsel neden sonuç yasalarının incelenmesine dayanmaktadır. Tarihin hareketinin çevrimsel (döngüsel, dairesel) bir hareket olduğunu, toplumların yükseliş ve çöküşlerinin sürekli dairesel bir hareket izlediğini, öncelikle zorunlu olarak yükseldiğini ve sonra da yine zorunlu olarak çöküş sürecine girdiğini ileri sürdükleri için çevrimsel/döngüsel adını almaktadırlar (www.diyane-trabzonegitim.gov.tr).

Organizmacı yaklaşıma sahip teorisyenlere örnek olarak İbni Haldun, Oswald Spengler, Arnold J.Toynbee, Nickolai J.Danilevsky sayılabilir.

Evrimci kuramların bakışı ise, insanlığın doğrusal bir çizgi üzerinde ve genellikle birikimler sonunda geliştiği ana fikri üzerinde şekillenmiştir. Bu modeller insanlığın gelişme çizgisini izlemekle onun gelecekte alacağı şekli de ortaya koymaya çalışırlar (Kongar, 1995:88).

Evrimci modellerin önemi iki noktada odaklaşır. Bunlardan biri, insanlık tarihinin evrim çizgisini araştırırken insan-doğa ilişkisine ışık tutmaları, ikincisi de günümüzdeki toplumsal bilimlere büyük ölçüde etkilemiş olmalarıdır (Kongar,1995:89). Evrimci kuramcılara örnek olarak; A.Comte, H.Spencer, E.Durkheim, G.Childe, M.Weber, L.H.Morgan sayılabilir

Büyük boy kuramlardan son olarak inceleyeceğimiz yaklaşım ise dialektik modellerdir. Dialektik modeller, belirttiğimiz gibi evrimci modellerin özel bir şeklidir. Evrim sırasında ortaya çıkan her aşamanın kendisini ortadan kaldıracak ve zıddını yaratacak öğeleri de beraberinde getirdiği fikrine dayanırlar. Dialektik kuramcılara örnek olarak K.Marx ve P.A.Sorokin sayılabilir.

1.2.2. Orta Boy Kuramlar

Orta boy kuram yaklaşımları, kendi içlerinde genellikle yapısal-fonksiyonel modeller ile çatışma modelleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Bu kuramlar, toplumların tümünü değil, bir toplumsal yapıyı oluşturan öğelerdeki değişimleri konu edinir. Bu kuramların içinde geliştirilen kavramların çoğu temel sosyolojik sözlüğün ayrılmaz parçaları haline gelmiştir; ritüelcilik, açık ve gizil işlevler, fırsat yapısı, paradigma, referans grubu, rol kümeleri, v.s (Marshall, 1999:547).

Orta boy kuramlardan ilk olarak ele alacağımız yapısal-fonksiyonel yaklaşımlar, büyük boy kuramlara karşı tepki olarak ortaya çıkmıştır. Yapısal-fonksiyonel yaklaşıma göre her yapı, bir fonksiyon sahibi olduğu için gelişir. Fonksiyonlar, yapılardan önce ortaya çıkar ve kendilerini yerine getirecek yapıların meydana gelmesine yol açarlar. Ayrıca yapısal-fonksiyonel yaklaşımda, bütün toplumsal yapı ve birimlerin, toplumsal sistem için fonksiyonel oldukları temel anlayışı da yer almaktadır (Kongar, 1995:153).

Yapısal-fonksiyonalistler toplumsal konsensus, toplumsal denge ve toplumsal bütünleşmeyi aşırı derecede abartma, buna karşın, toplumsal değişme, toplumsal düzensizlik ve toplumsal çatışmayı göz önünde bulundurmama eğilimindedirler (Kızılcılık, 1994:16).

Yapısal-fonksiyonel kuramcılar, T.Parsons, R.K.Merton, W.F.Ogburn, F.Cancian gibi kuramcılardır.

Orta boy kuramlardan ikincisi ise çatışma yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşıma göre toplum, birbirleriyle çatışan birim ve öğelerden meydana gelir. Toplumsal değişme, bu öğelerin gücü ile meydana gelir. Toplumsal bütünlük ise, toplumsal öğeler ve birimler arasındaki ahenk ve çatışmanın sonucu değil, toplumsal birim ve öğeler arasındaki çatışmaların ortaya koyduğu zıt kuvvetlerin dengelenmesi sonucu ortaya çıkar. Çatışmacı yaklaşımın toplum modelini kısaca şöyle özetleyebiliriz; her toplum, her an değişime konu olur, toplumsal değişim her yerde mevcuttur. Toplum içindeki her unsur,

onun değişimine katkıda bulunur. Her toplum, bazı üyelerinin öteki üyeleri üzerindeki zorlamalara dayanır.

Çatışma yaklaşımı kuramcılarında V.Pareto ve R.Dahrendorf sayılabilir.

1.2.3. Küçük Boy Kuramlar

Küçük Boy Kuramlar, toplumsal değişmeyi grupsal süreçlere ve psikolojik ögelere bağlayan sosyal psikolojik ve psikolojik kuramlardır. Bunlara etkileşimci modeller de diyebiliriz.

Grup temelinde değişme üzerinde merkezleşen kuramlar genellikle günümüzde sosyal psikoloji tarafından geliştirilmiş modellerdir. Grupsal modeller, iki tip değişme üzerinde odaklaşırlar; bunlardan birincisi, grup yoluyla, bireyden sağlanan değişmedir, ikincisi ise, bütün grubun değişmesidir (Kongar, 1995:58).

Bireyci yaklaşımlarda, toplumsal değişmen küçük düzey olarak bireye indirgenir. Bu yaklaşımların temel özelliği toplumsal değişmenin, bireyin temel kişilik niteliklerine bağli olarak ortaya çıktığı şeklindedir. Burada tek yanlı etkide çok, karşılıklı bir etki-tepki etkileşimi vardır. Kişilik yapısı toplumu, toplum da kişilik yapısını etkilemektedir ama bunun temelinde bireyin kişilik nitelikleri en önemli unsur olarak yer alır (Kongar, 1995:58).

Bireyci kuramlara örnek olarak E.Hagen, D.Mcclelland, R.T.Lapierre gibi kuramcılarını gösterebiliriz.

Diğer bir yaklaşım olan grupsal kuramlar ise grup düzeyinde değişme üzerinde odaklanırlar ve genellikle sosyal psikoloji tarafından geliştirilmişlerdir. Bireyin grup içindeki davranışları, küçük grup teorisinin geliştirdiğı ilkeler çerçevesinde incelenir. Grupsal teoriler iki tip değişme üzerine üzerinde odaklanırlar. İlk olarak grup yoluyla, bireyde sağlanan değişmedir. İkinci olarak ise bütün grubun değişmesidir.

Grupsal kuramcılara örnek olarak K.Lewin, J.L.Moreno, G.C.Homans'ı gösterebiliriz.

Buraya kadar ele aldığımız büyük, orta ve küçük boy kuramların nihai olarak birbirlerini tamamlar nitelikte olduğu söylenebilir. Büyük boy kuramlar, insanoğlunun genel değişme kanunlarını koyarken, orta boy kuramlar ve küçük boy kuramlar, bu kanunların, tek tek toplumlarda nasıl geçerli olduğu noktası üzerine eğilmişlerdir (Kongar, 1999:277).

Büyük boy kuramlar, değişmeyi bütün insanlığı etkileyen kanunlar açısından ele alırlar. Bir başka deyişle, büyük boy kuramlar, toplumsal değişmeyi, yukardan aşağıya insanlıktan, toplumlara doğru giden bir süreç olarak görürler. Buna karşılık, orta boy kuramlar tek tek toplumlarda meydana gelen değişmeyi bütün insanlığı etkileyen bir süreç olarak incelerler. Küçük boy kuramlar ise, değişimin kaynağını kişilerde ve gruplarda ararlar. Bu nitelikleri ile orta boy ve küçük boy kuramlar, değişmeyi aşağıdan yukarı giden bir süreç olarak görürler (Kongar, 1999:278). Ya da bir başka ifade ile büyük boy kuramlar için, genelden özele bir bakış açısı taşıırken, küçük ve orta boy kuramlar özelden genele doğru bir bakış açısına sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Her model kendinden önceki yaklaşımlardan etkilenmiştir. Yine her model kendisinden sonraki modelleri de etkiler. Örneğin Marxizm, İngiliz ekonomi politiğinden, Alman Felsefesinden ve Fransız Sosyalizminden etkilenmiştir. Parsons kuramını Durkheim, Weber ve biraz da Freud'dan etkilenerek geliştirmiştir. Kapsamı ne olursa olsun, kuramlar, şu ya da bu şekilde birbirlerinden etkilenirler. Kullandıkları kavramlar da bu nedenle başka düşünürlerin kavramlarından esinlenmiş nitelik taşıyabilir (Kongar, 1999:278).

Sosyolojideki belli başlı kuramları bakış açılarına ve iddialarının büyüklüğüne göre üç grupta ele aldığımız bu kuramlardan ibaret değildir. Günümüzde modernleşmeyle birlikte giderek gelişen çok büyük bir toplumsal değişimi yaşıyoruz. Toplumsal değişme süreçlerini modernizmle açıklayan birçok görüş vardır. Çok fazla

detaya girmemek kaydıyla modernleşme ve çoğu kez onun içinde değerlendirilen postmodern bakış açılarına kısaca yer vermek uygun olacaktır.

1.2.4. Modernizm

Bundan önceki bölümde ele aldığımız Büyük, Orta ve Küçük Boy kuramların yanı sıra bir değişme modeli olarak modernleşme konusuna değinmek yerinde olacaktır. Kanaatimizce modernleşme teorisi diğer kuramlara oranla toplumlara dönüştürme yönünde daha etkili olmuş bir modeldir.

Genel olarak modernleşme, Batı Avrupa merkezli olarak Orta Çağ'ın sonlarında başlayıp bugüne kadar devam eden ve sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal alanlarda yaşanan büyük dönüşüm sürecini tanımlamak için toplumbilimciler ve tarihçilerin kullandıkları bir kavramdır. Geleneksel olandan köklü bir kopuşu ifade eden modernleşme, çok yönlü bir değişim ve dönüşüm sürecini işaret etmektedir (Bağlı, 2005:9).

Latince biçimi ile “modernus” , ilk defa M.S. 5. yüzyılın sonuna doğru Roma'nın putperestlik geçmişini o sırada Hristiyanlığın resmen kabul edildiği dönemden ayırmak için kullanıldı (Sevil, 1999:15). Fakat günümüzde çok çeşitli toplumlar yaşamaktadır. Bu toplumlar, siyasal rejimleri, ekonomik yapıları, endüstrileşme düzeyleri, toplumsal ve kültürel yapıları bakımından büyük farklılıklar gösterirler. Bunların hangisinin günümüzün toplum tipi olarak alınabileceği belirsizdir. Bununla birlikte “modern” kelimesinin en yaygın kullanımı yeninin ya da en yakın zamanın anlatımıdır. İster olumlu ister olumsuz değerlendirilsin, gündelik yaşamda ve kültürde modaya uygun tutumlara modern denir (Küçük, 1993:95).

Aslında “modern” , radikal bir değişmeden sonra ortaya çıkanı adlandırır ve insana olduğu kadar çevresine de uygulanır. Modern dünya, tarımsal dünyanın yerini aldı; kendisini önceleyenlerle bağdaştırılmaz yeni bir dünya görüşü belirdi. Modernite önce insanı, daha sonra insanın dünyasını etkiler. O halde modernite sözcüğüne birlikli bir anlam vermek pekâlâ mümkündür. Burada söz konusu olan, geçmişin bilinmedik

semantik alanını yapılaştıran yeni bir mantık, yeni bir dünya görüşünün mantığıdır. Modern olmak, artık düne ait olmayan ve başka yöntemlerle ele alınması gereken bir dünyada yaşamak demektir (Jeanniere, 2000:96).

Yeni bir dünya görüşüne apansız geçilmez. Altüst oluşu fizik başlatmıştı ama Newton devrimi uzun bir teorik krizi takip etmişti. Evreni düzenleyen yasaların değiştiğine ilişkin bilinçlenme daha sonra bilimsel çevrelerin dışına taşmak zorunaydı. Böylece doğa ile ilişki yalnızca emek kavramı ve dünyası ile insanlar arasındaki ilişkiler değil, aynı zamanda ister istemez tanrısala başvurunun belli bir tarzı ve bunun sonucu olarak da dinsel tutumlar dönüşmeksizin ortaya çıkamayacak olan başka bir biçimde algılanıyordu (Jeanniere, 2000:96).

Genel olarak moderniteye geçişi belirleyen dört unsurdan bahsedilir. Bunlar; bilimsel, siyasal, kültürel, teknoloji ve alanlarda görülen gelişme ve ilerlemelerdir. Bu unsurlar içinde en belirleyici ya da başka bir deyişle en nesnel ölçütler ortaya koyan unsur teknoloji alanında yaşanan ilerlemedir.

Teknolojinin toplumdaki belirtisi ise endüstrileşme düzeyidir. Günümüzde en ileri düzeyde endüstrileşmiş olan toplumlar modern toplumlardır. Modernleşme ise, geçmişteki endüstrileşmemiş toplum tipinden, günümüzde ileri düzeyde endüstrileşmiş toplum tipine doğru bir gelişmedir (Kongar, 1981:228).

Bütün bunların yanı sıra modernleşme, gündelik ve toplumsal yaşamı, getirdiği yeniliklerle her alanda kuşatmakta ve geleneksel, toplumsal yapıları değiştirmektedir. Modernleşmeye içkin olan “tektipleşme/türdeşleşme” olgusu, kimi toplumsal kurumlar ve normlar için olduğu kadar sosyolojinin nesnesi olan tüm toplumsal/kültürel yapılar için de ciddi sorunlar meydana getirmektedir.

Bu bağlamda, ülkemizde ve modernleşmenin yayıldığı diğer toplumlarda, modern değerler ve geleneksel değerlerin çatışması ve sentezi sosyolojik çevreleri meşgul eden ve tartışılmalı bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. Bu tartışmalar ve

modernizme karşı giderek artan tepkiler, modern dönemin yakın geçmişinde modernizmin bir eleştirisi olarak Postmodernizm kavramını doğurmuştur.

1.2.5. Postmodernizm

Postmodernizm gibi tartışmalı bir konuyu böyle bir çalışma içinde detayları ile vermek oldukça zor olacağından biz modernleşmeye getirdiği eleştiri bağlamında ve günümüz düşünce dünyasındaki rolünü göz önünde bulundurarak kısa bir hatırlatma şeklinde sunmaya çalışacağız.

Postmodernizm kavramının geçmişi 1950’li yıllara kadar uzanırken özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında görülen dünya çapında kurulan dehşet dengesinin sabit kıldığı politik konumların 1980’li yıllardan itibaren çözülüp dağılmasıyla birlikte bir “yeni”duygusu dünyada hemen her düzeyde patlak verdi.

Dramatik ölçüde yenilikçi olan pek çok şey gibi, postmodernizm de tam anlamıyla özgün sayılmaz. Postmodernizm, bir dizi farklı, genellikle birbirleriyle çatışan eğilimlerden alınan unsurların bir araya gelmesini temsil eder (Rosenau, 1998:36).

Postmodernist akım, kısaca modern dönemden sonraki yapısal dönüşüme işaret etmektedir. Modern dönemin getirmiş olduğu değerler sistemini eleştirmekte, modern dönemin hakikat teorilerini kabul etmeyip interaktif bir düşünsel yaklaşım modeli sunmaktadır. Postmodernist anlayışa göre, hakikat iddiasında olan büyük anlatıların geçerliliği kalmamıştır ve tarihte bir ereklilik sözkonusu değildir.

Postmodern anlayışa göre; günümüzde büyük teoriler geçerliliklerini kaybetmiş bunun yerini mutlak ve bağlayıcı bir hakikatın olamayacağı görüşü hakim olmaya başlamıştır. Postmodernistler, bu görüşlerini temellendirirken özellikle dil ve edebiyat alanında yeni yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Postmodernistler, bütün olgu ve olayları bir metinmişçesine ele alır ve bir metinmiş gibi okumaya çalışarak doğruları saptamaya çalışırlar.

2.BÖLÜM

BİR BİLİM OLARAK SOSYOLOJİ

1. SOSYOLOJİDE YÖNTEM ARAYIŞLARI

Sosyoloji 19. yüzyılda pozitif bir bilim olma hüviyeti ve iddiası ile ortaya çıkmıştır. Böyle bir iddia ile ortaya çıkmasının nedeni, o dönemde doğa bilimlerinde yakalanmış olan müthiş başarı ve bu başarının pratik faydalarının günlük hayatta iyice hissedilir hale gelmesidir. Doğa bilimlerini bu noktaya getiren “sihirli formül” neden sosyolojiye uygulanmasın? Doğa bilimlerinin yöntemine duyulan güven öyle bir noktaya gelmişti ki aynı yöntemin kullanılmasıyla diğer bilim dallarında da aynı başarının yakalanacağına olan inanç şüphe götürmezdi. Bu sayede toplumların tabi oldukları yasalar belirlenir, bütün toplumlar için geçerli ve evrensel bir bütünlük yakalanmış olurdu.

Bu girişin, sosyolojinin ortaya çıktığı dönemlerdeki yaygın paradigmayı aşağı yukarı tasvir ettiğini söyleyebiliriz.

Acaba yeni bir bilim dalı olarak ortaya çıkan sosyolojinin izleyeceği metod gerçekten bu mu olmalıydı? Yoksa bilimler sınıflamasında en üst sırada yer alan ve en karmaşık bilim olarak kabul edilen sosyolojinin uygulayacağı yöntem de kendi özelliği gereği daha zengin kaynaklardan beslenen alternatif bir metod mu olmalıydı? Bu sorular çerçevesinde yapılan tartışmalar ve farklı yaklaşımlar günümüz sosyoloji dünyasında hala en önemli tartışma konularından birini, hatta belki de temelini oluşturur.

Sosyal bilimlerin tarihi, onların kendine özgü bir metodoloji oluşturma çabaları ile birlikte ele alınmaktadır. Metodoloji ise, herhangi bir disiplinin sadece nesnesini nasıl açıklamaya çalıştığını belirlemez; aynı zamanda ona konu olabilecek nesnel alanı da belirler. Bu anlamda Rönesansla başlayıp 18. yüzyılda hız kazanan “hakikat”

problemini insan düşüncesinden bağımsız, nesnel bir gerçeklik olarak ele alma çabası, doğa bilimlerinde olduğu gibi sosyal bilimlerde de kendini göstermiş ve bu çerçevede üretilen kavramlarla sosyal gerçekliğin varlığı ve ifadesi tıpkı doğal gerçeklik gibi dışsal olarak kabul edilmiştir. Bu kabullenmenin temelinde ise, imalı şekilde toplumsal dönüşümü sağlama çabası yatmaktadır ve ilk etapta ideolojik bir düşünce etkinliği olarak beliren sosyoloji, zamanla doğa bilimleri gibi bilimsel bir kimlik kazanmıştır (Erkan, Bağlı, Sümer, 2006:1).

Sosyolojini sınırlarını çizme ve bu konuda kesin ve her yerde geçerli prensipler bulma arzusu nedense belli bir eğilim olarak görülmektedir. Acaba böyle kesin bir hat çizme isteği sosyolojiyi daha saygıdeğer bir bilim dalı yapma arzusundan mı kaynaklanmaktadır? Bunu tam olarak anlamak mümkün değildir. Çünkü sosyal hadiselerin çok yönlü olabilmesi ve dolayısıyla diğer disiplinlerle iç içe bulunması saklanmayacak nitelikte bir özelliktir (Şener, 1994:12).

Doğa bilimlerine benzemeye özen gösteren sosyoloji, pozitivist paradigmanın etkisiyle deney ve gözlem gibi doğrudan bilgi toplama yollarına büyük önem vermekte ve bunun haricinde elde edilen bilgileri “bilimsel” olarak nitelendirmemektedir (Köktürk,2004:203).

Yeniçağda kurulan fizik bilimi (doğa bilimler), çalışma alanına ilişkin bilginin, nesnesiyle tam bir uyum içinde olup olmadığını denetlemeyi kendine ilke edinmiştir. Denetleme işi, bilginin nesnesiyle uyumlu olup olmaması ya da bilginin doğru olup olmaması, bilgi ile nesne arasındaki ilişkinin doğru kurulup kurulamaması sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu soruların cevabında deney kilit bir kavram haline gelmiştir. Deney, bir yanda bilginin doğruluğunu denetleyen bir unsur olarak yöntemin temel taşıyken, diğer yanda doğaya hâkim olmanın da aracı haline getirilmiştir. Doğal şeyleri deney konusu yapmak, hem doğayı tanımayı hem de onu sömürmeyi kolaylaştırmıştır. Doğaya hâkim olmak için bilginin doğru olması ve doğru bilgiyi elde etmek için de doğru yöntemin kullanılması gerektiği ilkesi öne çıkarılmıştır. Bu anlayışın sonuçları, sanayileşme ile ortaya çıkan süreçte çok iyi takip edilebilir. Bilimdeki yöntem, iki temel özellik gösterir: İlki saf bilimsel bilgiyi elde etmek için kullanılan yöntem, diğeri bu

yöntemin pratik sonuçlarını elde etmek için kullanılan teknik. Bilim, felsefeye yaklaştıkça yöntemi, pratiğe yaklaştıkça tekniği kullanmıştır (Bıçak, 2004:463).

19.yüzyılda, fiziği (doğa bilimleri) örnek alarak kültür (sosyal bilimler) kuramları ister istemez, fizik bilimine ait deney, doğruluk, test edilebilirlik ve hâkimiyet gibi değerleri kendi çalışma alanlarında uygulamaya çalıştılar. Ancak bu çalışmalar istenilen sonuçları vermemiştir. Çünkü özsel bir hata yapılmıştır. Bilimlerin farklılığı, alanlarından kaynaklanmaktadır. Alanlar farklıysa, orada elde edilen bilgiler de farklı olur. Her alandan elde edilen bilgi, fizik bilgisinde olduğu gibi, değişmez, genel geçer olamaz. Diğer bir hata da belli bir yönteme olan imandır. Doğa araştırmalarında kullanılan yöntemin başarıları, aynı yöntemin diğer alanlarda da başarılı olacağı düşüncesi büyük bir yanılğı olmuştur (Bıçak, 2004:464).

Kültür (sosyal) bilimlerini doğa bilimi örneğinde kurmak isteğinin nedenleri arasında topluma ve insanlığa hâkim olma isteği de vardır.19.yüzyılın iktisadi, siyasi ve sosyal sorunlarını çözmek için topluma hâkim olmanın yolu, onun hakkındaki güvenilir bilgilerde aranmıştır sömürgecilik zihniyeti çerçevesinde, fizik aracılığıyla doğaya hâkim olma başarısını, tarih ve sosyoloji aracılığıyla insanlığa hâkim olma çabası izlemiştir. Toplum ver insanlık üzerinde hakimiyet sağlamak için, tarih ve sosyoloji, fiziğin kullandığı teknikleri kullanmaya zorlanmıştır (Bıçak, 2004:464).

Burada yeri gelmişken sosyoloji ve tarih bilimleri arasındaki yakın ilişkinin üzerinde durmak yerinde olacaktır. Çünkü sosyoloji, günümüz sorunlarını çözebilmek için tarih bilgilerinin günlük yaşamda kullanılır biçime dönüştürülmesinden başka bir şey değildir (Sezer,1990:2). Tarih temeline dayanmayan bir sosyoloji mümkün değildir (Sezer, 1990:1). Yaşadığımız olayların anlaşılması ve sorunlarımıza çözüm bulunması konularında tarih bilgisinin yararlanılabilir biçime dönüştürülmesi sosyolojinin amacını ve alanını oluşturmaktadır (Sezer, 1990:2). Kanaatimizce tarihin diğer sosyal bilimler ve özellikle sosyolojide özel bir yeri vardır. Tarih, sosyal bilimlerin adeta hem çarpım tablosu hem de sağlamasıdır.

Sosyolojinin gelişim süreci içinde bir dönem teori ağırlıklı çalışmalar hâkim olmuş, bu eğilime karşı bir dönem teoriye fazla önem vermeyen, uygulamaya yönelik çalışmalar daha sık görülmüştür (İçli,1991:7).Günümüzde bu durum daha çok toplum ve toplumun alt sistemleri ilgili olgular düzeyinde çok sayıda kuram geliştirildiği gözlemlenmektedir. Bu tür bir gelişme sosyolojiyle doğrudan ve dolaylı olarak ilgilenenleri adeta niceliğin egemenliğinin yarattığı bir belirsizlikle karşı karşıya bırakmaktadır (Erjem,1994:5).

Sosyal bilimlerin sistematik bir metodoloji bir metodoloji çerçevesinde özgür birer disiplin olarak kabul edilmelerinden önce, doğa bilimlerinin göstermiş olduğu performans ve elde ettikleri gözle görülür/dokunulabilir ilerleme/gelişme, sosyal bilimleri de nerdeyse hiç sorgulamaksızın doğa bilimlerin bu rantından ve metodundan yararlanmaya sevk etmiştir (Erkan, Bağlı, Sümer, 2001:4-5).

Burada metot kadar geçmişi olan objektiflik tartışmalarına da değinmek gerekiyor belki de; kabaca sorunu ifade edecek olursak “caba herhangi bir araştırmacı, gözlemediği objenin etkisinde kalmadan gerçekten tarafsız bir bilgiye ulaşabilir mi?” veya “bir gözlemcinin gözlemediği bir durumu kişisel tarihinden ve perspektifinden soyutlayarak görmesi mümkün mü?” Bu konu daha çok bilimde etik sorunu ve bilgi felsefesini ilgilendirmekle birlikte bizim için bu konunun önemli tarafı, bu sorunlara ilk çırpıda verilen cevaplar, genelde arzulan bir eğilimi içinde barındırdığı için yanıltıcı olmaktadır. Nitekim yaygın bir kanaate göre, objektiflik, teoride mümkün pratikte ise zordur. Oysaki objektiflik en başta teorik olarak mümkün değildir. Çünkü zihinsel aktivitenin salt bilişsel (nörofizyolojik) olmadığına dair tartışmalar vardır. Hatta zihnin kullandığı araçların bile zamanla onun bir donanımı gelebileceği iddia edilmektedir. Özellikle McLuhan’ın iletişimde geliştirdiği araç/mesaj ilişkisini bu konuya ışık tutacak bir şekilde okumamız mümkündür (Erkan, Bağlı, Sümer, 2001:5).

Sosyolojideki yöntem arayış ve uygulamaları başlı başına başka bir çalışmayı gerektirecek denli geniş ve ayrıntılı bir konudur. Konu bu yönüyle tezimizin sınırlarını aştığından tartışmalara ancak pozitivism ve hermenötik bağlamında yer vereceğiz. Aslında modern toplumbilimin iki tür toplum modelinden söz ettiğini söyleyebiliriz.

Bunlar; pozitivistizmin temellendirdiği doğal toplum modeli ve hermenötikçilerin temellendirdiği sembolik toplum modelleridir.

1.1. Pozitivizm

Pozitivizm (İspatiye,Positivisme,Olguculuk),insanlık hakkında farklı düşünce şekillerinin hepsine tepki gösteren özellikle de teolojik ve metafizik spekülasyonları reddeden,buna karşılık gözlemlenebilir fenomenleri esas alan sosyoloji ile bağlantılı bir felsefe akımı olarak A.Comte tarafından geliştirilmiştir (Kızılçelik,1994:111).

A.Comte, sosyoloji terimini ortaya atarak kendinden önceki dönemleri, teoloji, metafizik ve nihayet kendi içinde bulunduğu dönemi de pozitivist dönem olarak nitelendirir (üç hal kanunu). Bundan sonra tanrısının bilim kendisinin de peygamberi olduğu yeni bir dini müjdelemektedir. Artık, evren ve yaşam akıl dışı metafizik saçmalıklarla değil, evrensel aklın simgelendiği bilimsel yöntemle açıklanacaktır. Büyüğe saygı gösterilmesinden tutun, hayatta nasıl davranılması gerektiğine ya da suç işlenmesinden ne sonuç çıkacağından, toplumun nasıl bozulacağından; toplumda düzenin bir arada tutulması için ahlaki değerlerin nasıl korunması gerektiğine kadar akla gelebilecek her şeyde sosyal açıklamaları eskiden bize din getirirken artık karşımızda sosyal bilimler ve sosyoloji var (Kentel, 1996:128).

Sosyoloji, rasyonel pozitivist yöntemin dışında kalan her türlü ilmi yaklaşım üzerinde 19.yüzyıl boyunca ve 20.yüzyılın başlarına kadar çok ciddi bir hegemonya kurmuştur. Öyle ki Viyana Okulu ve bu okulun en önemli temsilcisi Wittgenstein, Tractatus adlı eserinde tüm önermelerin somut ve rasyonel olması, soyut ve aynı zamanda metafizik önermelerin dilden ayıklanması gerektiğini iddia edecek kadar ileri gitmiştir. “Dil ile dünya arasında birebir bir eşitlik gören denklik teorisine göre her kelimenin bir anlamı vardır. Bu anlam, kelime ile çakışmaktadır” (Demir, 1968:1). Wittgenstein’a göre, Dili meydana getiren de bu kelimelerin kombinezomudur. Bunun kabul edilmesi durumunda dilin kapsamının masa, sandalye ve özel bazı isimlerden öteye gitmeyeceğini iddia eder (Demir, 1997:49). Nesnel bir karşılığı olmayan her kelime metafiziksel bir saçmalıktır. Wittgenstein’in ilk dönemlerinde savunmuş olduğu

bu yaklaşım aynı zamanda pozitivist dogmatizmin vardığı en uç noktayı da temsil eder. Viyana okulu, gerek K.popper'in doğrulanabilirliğe karşı ileri sürdüğü yanlışlanabilirlik teorisi ve Kuantum fiziği ile ciddi manada sarsılincaya kadar görüşlerinde ısrar etmiştir. Wittgenstein'de daha önce savunmuş olduğu radikal görüşlerinden vazgeçmiştir. Bu konunun ayrıntılarına Hermenötik başlığı altında değineceğimiz için şimdilik paranteze almayı uygun görüyoruz.

Yukarıda değinmiş olduğumuz pozitivism kavramının Batı düşünce tarihi içindeki seyrinin bilinmesi gereklidir. Neticede,19.yüzyılda hâkim olan bu felsefi ve bilimsel yaklaşımın tarihsel göz ardı edilmemesi gerekir. Platon, hakikate ancak rasyonalizm ile ulaşılabilceğini iddia etmiştir. Ona göre; duyu organlarımızla elde etmiş olduğumuz bilgiler yanıltıcıdır. Deney ve gözlem ile elde edilen her türlü bilgi (Emprizm) yanıltıcıdır. Bu yaklaşım orta çağ boyunca genel kabul görmüştür. Ancak, D.Hume ve J.Locke ile başlayan tartışmalarda emprizmin de bize hakikatin bilgisini verebileceği kanaati hâkim olmaya başlamıştır. Descartes'in makine evren tasavvuru neticesinde tüm kâinatın rasyonel bir işleyişe sahip olduğu ve bu işleyişin mantığı kavranıldığı takdirde doğanın yasalarının tespit edilebileceği kısmen de olsa zikredilmeye başlanmıştır. Bu filozoflarla birlikte, artık emprizmin yani deney ve gözleme dayalı bilgi anlayışı ortaçağda olduğu gibi şüpheyile yaklaşılması gereken bilgi olmaktan uzaklaşmıştır.

Yeniçağ ile birlikte F.Bacon, emprizm ve teoria arasına karşıtlığı aşmaya çalışır. Bacon, bilimin emprizme dayandırılması gerektiğini iddia eder. Yani; başka bir deyişle hakikate ancak deney ve gözlem ile ulaşılabilceğini söyler. Bacon'a göre, doğanın mekanik bir işleyişi vardır ve bu işleyiş rasyoneldir. Bu yönüyle doğa yasaları ve akıl arasında bir karşıtlıktan söz edilemez. Ancak, bu yasaları ortaya çıkarabilmek için salt bir düşünme etkinliği yeterli değildir. Yasaları ortaya çıkarabilmek için doğaya gitmek gerek. Bu da ancak deney ve gözlem yoluyla mümkün olur."Aklın tabiatı yorumlayabileceğine inanmak şu demektir; akla tam olarak güvenmek. Buna riayet etmesi halinde insanı hatadan koruyacağı söylenen kuralların toplamı olarak tanımlanan Aristo mantığı üzerine bine edilen bir inançtır. Çağdaş modern bilim de bu anlayış üzerine yapılanmaktadır. Galileo"tabiat kitabının ancak matematiğin dilini bilenler

tarafından okunabileceğini” söylemiştir (Cabiri, 1997:39). Genel geçer bilgiye matematiğin diliyle ulaşılabilir. Galileo’nun diliyle ifade edecek olursak ”Şu önümde bulunan taşın, şu anda $1/2 gt^2$ yasasına göre düştüğü söylenmelidir” (Arslan, 1996:43). Galileo’nun ilk dönemlerde ortaya atmış olduğu bu fikir, daha sonraları Comte’da pozitivism, Viyana okulunda mantıksal pozitivism ve Wittgenstein’da matematiksel önermeler şeklinde radikal savunusuna ulaşacaktır.

Aydınlanma felsefesinin en büyük isimlerinden I.Kant, bu iki zıt görüşü (Emprizm ve Teoria) uzlaştırmaya çalışır. Kant’a göre; biz dış dünyayı duyularımızla algılarız ve aklımızla da bu verileri yorumlarız. Ancak Kant’ın bu tartışmaya yapmış olduğu en büyük katkı, salt akıl kavramıdır. Kant’da Descartes ve Bacon gibi yöntem konusuna çok ciddi katkılarda bulunmuştur. Bacon’ın hakikate ulaşma konusunda aklın önündeki putların yıkılması gerektiği iddiasını hatırlanacak olursa Kant’da tarih boyunca insan aklının önünde çok ciddi engellerin olduğunu, insanlığın bu engeller yüzünden hiçbir zaman reşit olamadığını aklın reşit, (kendi başına karar verebilme yetisi) olabilmesi için her türlü otoriteden ve hâkim olan paradigmadan kurtulması ve saf akılla düşünebilmesi gerektiğini söyler. Reşit olamayan insanlık, haliyle kemale ermiş (olgun) de olamayacaktır. O halde, aydınlanmadan önceki dönemler insanlığın çocukluk dönemleri olarak tanımlanabilir. A.Comte’un üç hal teorisi de bu manada düşünülecek olursa, insanlık tarihinin, pozitivismden önceki dönemleri ilkel olarak görmesinin felsefi temelleri Kant ve aydınlanma felsefesinde bulunabilir.

Tüm bu felsefi tartışmalar 19. yüzyılın pozitivist bilimsel görüşünün doğmasında etkili olmuştur. Ancak felsefi tartışmaların yanı sıra fizik ve astronomideki gelişmelerin ciddi katkıları da göz ardı edilemez. Çünkü fizik ve doğa bilimlerindeki gelişmeler beraberinde teknik ilerlemeyi de getirmiştir. Teknolojide ki bu ilerleme ve doğanın hâkimiyet altına alınması, bilimsel pozitivist yöntemin doğruluğunun tartışılmaz olduğu düşüncesini de beraberinde getirmiştir. Aynı şekilde Kopernik’in evren tasavvuru ve dünyanın yuvarlak olduğunun anlaşılması, ortaçağın bilimsel ve felsefi paradigmasının tamamen çökmesiyle neticelenmiştir. Madem fizik bilimi pozitivist yöntemle sarsılmaz sonuçlara ulaşıyor, o halde sosyal bilimler de aynı yasalarla aynı sonuçlara ulaşabilir düşüncesi 19.yüzyılın hakim düşüncesi olmaya başlar. A.Comte, sosyolojiyi bu yüzden

“sosyal fizik” olarak isimlendirir. Doğa bilimlerinde yakalanan başarı, aynı yöntemin kullanılması şartı ile sosyal bilimlerde de yakalanır düşüncesi iyiden iyiye yaygınlık kazanır.

Comte’un da içinde yaşadığı ve insanlığın evrensel dini olarak gördüğü pozitivist dönem, ”olguların arkasında gizli güçler aramayan, onları deney ve gözleme dayanan olaylarla açıklayan bir döneme girmiştir. Başka bir deyişle, pozitif bir doğa biliminin ve pozitif bir ahlakın, hatta pozitif bir dinin yaratılması mümkündür”. Gerçek felsefenin pozitif bir bilim olması gerektiği yanında gerçek bilim de yalnızca pozitif olanla, yani bize duyu ve gözlemlerimizle verilmiş olanla ilgilenmek zorundadır (Arslan, 1996:51).

Netice olarak pozitivism, doğa bilimlerinin yöntem ve tekniklerini temele alan, ilerlemeci, determinist, olgu, deney ve gözleme dayalı bir bilim anlayışı olarak 19.yüzyılda diğer tüm yöntemlerin üzerinde tahakküm kurarak, bilgiye ulaşma konusunda biricik yol olma iddiasıyla ortaya çıkmış bir bilimsel yöntemin adı olarak zikredilebilir. Ancak, özellikle 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu yöntemin, insanın yapıp etmelerini (eylemlerini) izah etme ve anlama konusunda asla yeterli olamayacağı konusunda ciddi itirazlar yükselmiş ve günümüzde çok oldukça ciddi bir literatüre sahip olan hermenötik yaklaşımın doğmasına sebep olmuştur. Kuşkusuz pozitivism hermenötiğe göre çok daha güçlü ve sağlam argümanlara sahiptir fakat, karşı tarafın tezlerini de dikkate almak zorundadır.

1.2. Hermenötik

Batı sosyoloji literatürü ve akademik çevreleri son yıllarda yeni bir canlılık ve dinamizm içinde daha önceki yıllarda ortaya atılmış olan Fenomenoloji, Hermenötik gibi yaklaşımları daha yoğun bir şekilde tartışmaktadır. Bu bilimsel çevreler,19.yüzyılda A.Comte’un “sosyal fizik” olarak tanımladığı sosyoloji için gerçekten de fizik yasalarına göre, yani olgulara dayalı, genelleştirilmiş yasaları olan ve objektif “açıklama” ya dayalı pozitivist yöntemle ele alınıp alınamayacağından ziyade; insanın toplumsal hayatını karakterize eden düzenin, hangi sosyolojik yaklaşım ya da

perspektif ile daha iyi anlaşılabilceği (anlama) üzerinde yoğunlaşmış bulunmaktadır. Bu durumun beşeri bilimler için yeni bir kazanım mı? yoksa kaos mu? olduğu tartışmaya açık bir konudur.

20.yüzyılın ilk dönemlerinde fizikte yaşanan yeni gelişmeler, sosyal bilimlerin yanı sıra doğa bilimlerinde de yeni bir tartışma başlatmıştır. Modern bilimlerin sınırlarını çizen ve bilimsel bilgiyi olgu ile sınırlayan ve olgu dışı tüm gerçeklik kategorilerini yok sayan “mantıksal pozitivizm” ciddi eleştirilere uğramış ve pozitivistimin, 20.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilimsel bilgi üzerinde kurmuş olduğu hegemonya sarsılmaya başlamıştır.

Bu dönemlerde sosyal bilimlerde yeni yöntemler önerilir. Çünkü insanın kendisi doğal bilimin bir nesnesi haline dönüştüğünde bir takım açmazlarla karşılaşılıyordu.”örneğin; ister bilimsel özne olarak ister bilimsel etkinliğin nesnesi olarak ele alalım, insani etkinlikleri ve insan dünyasını tarih ve kültür gibi bağlamlardan arınmış bir halde kavramak olanağı yoktur. Üstelik insan, dünyadaki eylemleri üzerine düşünerek bilen ve eylemine bilinçli bir seçimle yön verebilen ayırt edici niteliklere sahiptir” (Topçuoğlu, Aktay,1996:23).

İnsanın kendisi araştıran olduğu zaman değer yargılarından arınması mümkün olmayan, incelenen obje konumunda olduğunda ise incelendiğinin farkında olan bir varlıktır.

Beşeri bilimlerde pozitivist anlayışa karşı önerilen yeni, alternatif anlayışa yorumsama, hermenötik (Yorumbilim), yorumsamacı veya yorumcu yaklaşım ya da hermenötik yaklaşım gibi adlara verilmekte ve bu anlayış, tek bir kişiye veya felsefeye değil de birçok düşünürün katkısına dayandırılmaktadır. Bugün, yorumsama terimi, 1960’larda olduğu gibi yalnızca edebiyat, hukuk ve erekbilim (teleoloji) gibi alanlardaki metinlerin yorumlanmasıyla ilgilenen çok özelleşmiş bir disiplini anlatan teknik bir terim değil, hem kuramsal bir yönelimi, hem felsefi bir disiplini hem de bir akımı anlatmak için kullanılmaktadır (Topçuoğlu, Aktay, 1996:23).

Doğa bilimlerine öykünerek benzer bir yöntem ortaya koymaya çalışan beşeri bilimler, yukarıda da değindiğimiz gibi objektiflik noktasında ciddi problemlerle karşı karşıya kaldı. Araştırmayı iki safhaya ayıran bilimsel yöntem, araştırma öncesi safhada bilim adamının taşıdığı değer yargılarını (Dini, siyasi, etnik vb.) araştırma sahasına taşımadığı müddetçe araştırmaya herhangi bir engel teşkil etmeyeceğini iddia etmekteydi. Değer yargılarından arınarak objektif olunabileceği ileri sürülmekteydi. Fakat sanıldığı gibi bunun o kadar da kolay bir şey olmadığı, hatta imkânsız olduğu görülmektedir.

Doğa bilimlerinin doğa da var olan olgular üzerine kurduğu yöntemin, sosyal bilimlere aynen uygulanmasına pek çok eleştiri gelmiştir. Bu bağlamda, H.G. Gadamer, İncili ve Komünist Manifestoyu tarihimizde oynadıkları role ilişkin bir bilgi olmaksızın anlamamızın mümkün olamayacağını söyler. Bu tartışmaların altında yatan temel neden ise insanın herkes tarafından kabul edilebilir, evrensel bir doğasının var olup olmadığı konusundaki derin görüş ayrılıkları ve toplumun da tıpkı doğa gibi kendi içerisinde *yasa bağımlı* olup olmadığıdır.

Dilthey'e göre, doğal bilimleri "açıklama", sosyal bilimle ise "anlama" temeli üzerine oturtulacak bir yöntemle çalışmalıdır. Weber'e göre, sosyoloji, toplumsal gerçeği anlatmalıdır: İlk işi açıklama değil, anlatma olmalıdır. Sosyoloji, toplumsal davranışların iç anlamlarını yorumlayıcı bir tarzda anlamak, onları, süreçleri, sonuçları içinde (nedensel olarak) açıklamak isteyen bir bilimdir (Ergun, 1973:69).

Sorokin'e göre, anlamlar, sosyo-kültürel olguyu fiziksel özelliklerinden bütünüyle farklılaştıran ve ona sosyo-kültürel olma niteliğini kazandıran temel bileşendir. Beşeri olguları, bio-fiziksel olgulardan ayıran, onlara atfedilen anlamlardır. Örneğin, bir para alışverişinin, borç ödemesi mi, bağış mı, rüşvet mi, yoksa bir yatırım mı olduğunu belirleyen, o aynı ve tek edime atfedilen anlamlardır (Erkilet-Başer, 1998:71).

Heidegger, "Dasein analizi" adını verdiği varoluşsal-ontolojik yorumlamasında hem objektifliğe hem de Husserl'in fenomenolojisindeki "Aşkın belirlenim"e karşı

çıkılmaktadır. Heidegger'e göre; hep bir geleneğe bağlıyızdır ve bu gelenekten bir şekilde kaçıp kurtulma şansımız da yoktur. Üstelik ne yaparsak yapalım tarihsel varlıklar olarak o geçmişe katkı yapar dururuz. Heidegger, "bir biçimde gelenekten kaçıp kurtulma imkânını bulsak bile, bu kez de önümüze çıkan dil engelini aşmamız imkânsızdır" demektedir. Çünkü sonuçta yine dil ile düşünmek zorundayız ve biz onu hazır ve sunulmuş olarak buluruz. Dil geçmiş ile aramızda bir köprüdür. N.Chomsky'de, doğal dilin bir takım sınırlarının olduğunu ve bizimi bu sınırları aşmamızın imkânsız olduğunu söylemektedir. Bu nedenle, kullanılan dil, insanın kendi nesnelliğini anlayacak sahip değildir der. Hermenötik tartışmaları, bu tartışmaların da etkisiyle son zamanlarda dil etrafında dönmektedir. Konuyla ilgili olarak, yüzyılın en önemli yorumsamacı filozoflarından H.G.Gadamer, şunları yazar: "Hermenötik, şu noktadan hareket etmelidir; bir şeyi anlamaya çalışan kimse, gelenek içinde var olan metinler aracılığıyla dil alanına giren konu ile bağlantı içindedir ve metnin kendisi aracılığıyla konuştuğu gelenekle ilişki içindedir veya bu ilişkiye girer" (Tatar, 1999:92).

Yorumsama (Hermeneutics) kavramı etimolojik olarak, tanrılarla insanlar arasında aracılık yapan Hermes'e (Yunan mitolojisine göre) kadar götürülür. Hermes'in bu görevi yerine getirirken işe kendi yorumlarını da kattığı için bu kavramın türemiş olabileceği düşünülür. Kavram, daha sonra 17.yüzyılda Kitabı Mukaddes metinlerinde bulunduğu varsayılan Tanrı mesajının örtüsünün kaldırılması ve daha tam bir kutsal kitap yorumunun sağlanmasını bir disiplini tanımlamak için kullanılmıştır. Yorumsamayı ilk kez epistemolojik (bilgi kuramsal) değerlendirmeler yapabilmek için bir yöntemsel tartışmaya sokan kişi ise Schleiermacher olmuştur (Topçuoğlu,Aktay, 1996:27). İlk dönemlerde, sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden farklı bir yapıda olduğu, bu sebeple yönteminin de farklı olması gerektiği düşüncesinden hareketle alternatif olarak ortaya konulan bu yaklaşım, zaman içinde pozitivist yöntemin ön koşulu olarak kabul edilen nesnellik, determinizm gibi ilkelerin sosyal bilimlerce uygulanmasının imkansız olduğu konusunda ciddi tartışmalara yol açmıştır. Ancak, nesnellik ve determinizm, sosyal bilimler için pek söz konusu değilse bile bu, sosyal bilimlerin elde ettiği bilginin az güvenilir olduğu manasına gelmez." Weber,Dilthey ve Simmel gibi yazarlar, sosyal bilimlerdeki bilgi,doğa bilimlerinkinden nitelik bakımından farklı olsa

da, bu bilginin doğa bilimlerinin bilgisi kadar geçerli olduğunu öne sürdüler.” (Hekman, 1999:57).

Yirminci yüzyılda sosyal bilimlerde pozitivismeye karşı farklı yaklaşımlar önerilince pozitivismenin katı, indirgemeci ve kendini tek gerçeklik olarak sunan dogmatik yapısı, 70’li yıllardan itibaren bu kez yerini “daha çok toplumsal hayatta” aşırı septik, rölâtivist ve nihilist anlayışa terk etmeye başladı. Hermenötiğin bu şekilde algılanmasının sebeplerinden bir tanesi de, postmodernizmle eş zamanlı yükselişe geçmenin yanında, Derrida gibi aşırı rölâtivist hermenötikçilerin payı da büyüktür. Ancak tüm bunların yanı sıra, metin yorumsamalarını ve hakikate ulaşmada varoluşsal-ontolojik hermenötiği kullanan Heidegger ve halefi Gadamer’in bu tür muğlâklıkları kaldırma çabalarının var olduğunu da eklemek gerekir.

3.BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ

1.1. TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİNİN KISA TARİHÇESİ

Ülkemizde sosyoloji, Batı'da ortaya çıkışından çok uzun bir süre geçmeden düşünce hayatımızdaki yerini almıştır. Bu yerini alıfta Osmanlı imparatorluğu'nun son döneminde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara çözüm arayışı etkili olmuştur (Coşkun,1991:13). Durkheim'in Fransa'da kurduğu ilk sosyoloji kürsüsünü müteakip 1914'te Ziya Gökalp tarafından kurulan sosyoloji kürsüsü, dünyanın ikinci en eski sosyoloji bölümü olma özelliği kazanmıştır (Şan, 2004:183).

Sosyolojinin henüz bilim olmadan önceki süreçte sosyolojinin habercisi ve hazırlayıcısı niteliğinde görülebilecek bazı görüşleri başka pek çok yerde olduğu gibi Türk düşünce dünyasında görmek mümkündür. Buna örnek olarak en başta İbn-i Haldun olmak üzere Cevdet paşa ve Mizancı Murat Bey'i gösterebiliriz (Tanyol, 1973:430). 1908'de çıkan (Ulumu İktisadiye ve İctimaiye) mecmuasında Mehmet Cavit, Rıza Tevfik, Ahmet Şuayip gibi yazarlar batıdaki büyük tarihçileri ve onların toplum ve devlet görüşlerini tanıtmaya çalışırlar sosyolojiden de söz ederler, fakat bunların Türk düşünce dünyasında fazla bir etkisi görülmez. Asıl etki ikinci meşrutiyet döneminde ortaya çıkan iki sosyoloji akımı ile olur. Bunlardan biri Durkheim sosyolojisini ve onun metotlarını Türk toplum yapısına uygulamak isteyen Ziya Gökalp'in getirdiği akımdır. Diğeri de Le Play okulunun savunucusu Prens Sabahattin'dir (Tanyol, 1973:431).

Dünyanın en eski kürsülerinden biri olarak 1914 yılında üniversiteye ve 1924 yılında liselerimize giren sosyoloji, 1961'lerde bağımsız bir bölüm hüviyeti kazanmıştır (Kaçmazoğlu, 1991:145).

İkinci Dünya Savaşından sonra ise sosyolojimizde Amerikan sosyolojinin etkileri görülmeye başlar. Baykan Sezer'in ifadesiyle bazı istisnalar olma kaydı ile Türk sosyoloji tarihini, Fransız sosyolojisi etkisinin ağır bastığı birinci dönem ve Amerikan sosyolojisi etkisinin ağır bastığı ikinci dönem olarak iki döneme ayırabiliriz (Sezer,1989:9).

1.2. TÜRKİYE'DE SOSYOLOJİ ANLAYIŞI

Gerçekten de sosyoloji Türkiye'de Batı'lı bir bilim olmasına rağmen, Batı ülkelerinin de içinde bulunduğu dünyanın birçok ülkesinden daha önce ve yakından izlenmiştir. Bu izleme bir seyirlik, bir temaşa değil yakın ilişki ve katkılarla biçimlenmiştir (Tuna,1991:29). Özellikle ülkemizde sosyolojinin öncüleri sayılan Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin'in sosyolojik anlayışlarıyla paralel giden ve birbirine zıt aktif siyasi yaşamları, sosyolojinin önemsendiği ve pratikte uygulanmaya yönelik hareket edildiği görülür. Gökalp ve Prens Sabahattin arasındaki siyasi çekişme, sosyolojik alanda da devam etmektedir. Ya da tersi bir ifadeyle sosyolojik düşünce farklılıkları, farklı siyasi duruşlarda bulunmalarına yol açmıştır.

Bu arada özellikle Ziya Gökalp'ın kişiliği sosyolojimizin Batı sosyoloji geleneğine bağlanmasında baş etken olmuştur. Kendisi sosyolog olarak doğrudan Durkheim etkisine bağlıdır. Gökalp aynı zamanda 20.yüzyıl başlarında en önemli ve etkin düşünürümüzdür. Önce İttihat ve Terakki Fırkasının ideologudur. Sonra Cumhuriyet'in kuruluşu ile Devlet'imizin aldığı genel eğilimlere yazılarında kuramsal temel sağlamaya çalışmıştır (Sezer,1985:182).

Sosyoloji Türkiye'de yaygınlaşmaya başladığı yıllarda devlet, Batı seçimini yapmıştır. Çözüm olarak Batı, Türk toplum yapısına devlet eliyle önerilmektedir. Türk sosyolojisi bu seçime uymak durumunda ve zorunda kalmıştır. Bunun sonucu Batı aktarmacılığı Türk sosyolojisinin en belirgin özelliği olmuştur (Sezer,1991:11). Osmanlı İmparatorluğu'nun, bazı açmazlarına çözüm bulmak için belli Batı kurumlarının yurdumuza aktarılması biçiminde başlayan Batılılaşma, giderek Batılı gibi giyinmek, Batılı gibi yaşamaya kadar uzanacaktır. Batı yaşam biçiminin

benimsenmesinden sonra sıra, kaçınılmaz olarak Batılı gibi düşünmeye gelecekti. Bu adım da atıldı Batı düşüncesi yurdumuzda etkinlik kazandı (Sezer,1985:186-187).

Batı düşüncesi, Batı devlet kurumlarının yurdumuza girişini andırır bir biçimde, kendi kavram ve tartışma konularıyla, başlangıçta çok yüzeysel bir biçimde de olsa, yurdumuzda yer edinmeye başlamıştır. Olayın ortaya çıktığı dönemde sosyoloji Batı düşüncesinde gözde bir bilimdir. Bu nedenle Batıcılışma eğilimi içinde çok kısa bir süre sonunda sosyoloji de tanınmaya, bilinmeye başlamıştır (Sezer,1985:187).

Sosyoloji Batı'da düzeni savunmak ve değiştirmeden aksaklıkları gidermek gibi bir rol üstlenince, bunun bizdeki yansıması sosyolojinin Cumhuriyet düzenini korumak ve kollamakla sınırlı kalmasına yol açmıştır (Tuna, 1991:36). Özellikle Ziya Gökalp'in Cumhuriyete kuramsal zemin hazırlama yönünde ciddi çabaları olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu, savaştan yenik çıkmıştır. O güne değin tartışma dışı ya da üstü tutulan Osmanlı İmparatorluğu artık yıkılmıştır. Sorun artık nitelik değiştirmiştir. Sorun artık Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışına karşılık varlığımızı koruyabilmemiz olmuştur. Bize artık varlığımızı belirtmemize ve bu varlığımızı bağımsızlık içinde sürdürmemize izin verecek bir kimlik gerekliydi. Bu da ancak tutunabileceğimiz son kalemiz olan Anadolu Türklüğünü savunmamızla olabilirdi (Sezer, 1985:201). Böylece Ziya Gökalp, Anadolu Türklüğü kimliğini Osmanlı ile uyumsuz yönlerini vurgulayarak belirlemeye çalışacak ve hemen her konuda Osmanlı'ya yüklenmekten geri kalmayacaktır. Ziya Gökalp'in bu tutumu yeni kimlik arayışımıza yön vermiş ve bu alandaki etkinliği günümüze kadar önemini sürdürmüştür (Sezer, 1985:202).

Ziya Gökalp'in bu girişimlerinden ve Anadolu Türklüğünün Türkiye Cumhuriyeti Devleti aracılığı ile varlığını ve bağımsızlığını sürdürebilme uğraşına girmesinden sonra konu, sosyolojimizin temel konusunu oluşturmuştur. Mehmet İzzet'ten Tekin Alp'e ilk sosyologlarımızın hemen hepsi Türklük, Türkçülük ve milliyetçilik konusunda yazmışlar ve yeni cumhuriyet rejimine kuramsal bir temel sağlama çabasına girmişlerdir (Sezer, 1985:202).

Artık Osmanlılığı tanımlayan her şey kötüdür. Ve yeni Cumhuriyet Osmanlı İmparatorluğunun bütün yanlışlarını düzelterek varlığını sürdürebilecektir. Kısacası yeni kimliğimiz, Osmanlı İmparatorluğunun eleştirisi üzerine kuruludur. Ve bu eleştiri Cumhuriyet rejiminin gelişmesinde kazanacağı özelliklere göre yürütülecektir. Bu eleştirilerin başında Osmanlı İmparatorluğunun Orta Çağ kalıntısı bir devlet oluşu bulunmaktadır. Buna karşılık Türkiye Cumhuriyeti ise çağdaş bir devlettir. Çağdaş olduğu için de bütün Batı'daki benzerleri gibi milli bir devlettir. Osmanlı İmparatorluğu milli değildi. Millete değil ümmete dayanıyordu (Sezer, 1985:203).

Modernleşmeyle birlikte bilimsel bir temelde açıklanması, toplumsal yaşamın din tarafından belirlenmesi çabalarının yerini alması bakımından sosyoloji, Türkiye gibi ülkelerde çok önemli bir fonksiyonu yerine getirir. Açıkça belirtmek gerekir ki diğer sosyal bilimler gibi sosyoloji de siyasal sistemin kendisine tanıdığı sınırlar çerçevesinde gelişebilme imkânı bulmuştur. Bu anlamda siyasal sistemin bakış açısına aykırı yaklaşımlar mümkün olabildiğince pasifize edilmeye çalışılmış, siyasal ve toplumsal kurumların disfonksiyonel yanlarından sayılan statükocu bir anlayış dayatmasının aracı olarak kullanılmıştır. Bir takım değerler kutsallaştırılmış, belirlenen doğruların altları çizilmiş ve bunlar değiştirilemez gerçekler olarak halka benimsetilmeye çalışılmıştır (Erkan, Bağlı, Sümer, 2006:7-8).

Türkiye'de sosyolojinin felsefi bir geleneği yoktur. Sosyal olaylar tarihin bir parçası olarak düşünülmüştür. Batıda sosyolojiden önce sosyal olaylarla siyaset felsefesi meşgul olurdu. Bizde bunun yerini tarih almıştır, sosyal sorunlarla ilk ilgilenenler de tarihçiler olmuştur. Bu nedenle sosyoloji, bir toplum sorunu olarak değil bir "devlet sorunu" olarak ortaya çıkmıştır. Çöküş çalkantısı içinde olan bir imparatorlukta aydınların kafasını kurcalayan sorun her şeyden önce devletin nasıl kurtarılacağı kaygısıdır. Bu durumdan da anlaşılacağı gibi sosyoloji, bizde sosyal olayları ve tarihi objektif gözle eleştirecek yerde ya kurtarıcı bir prensip olarak düşünülmüş veya politikanın yedeğinde ikinci planda bir ilim olmuştur (Tanyol, 1973:432).

Bütün bunlardan anlaşılacağı üzere Cumhuriyet döneminde ülkemizde sosyoloji, Batı model alınarak ve Batı yöntem ve modelleri kullanılarak Batılılaşma yönünde yol göstericilik yapmıştır. Bunun yanısıra yeni Cumhuriyete kuramsal alt yapı ve kimlik oluşturma gayretleri göze çarpmaktadır. Yine bir özellik olarak kuruluş yıllarında sosyolojimizde Fransız etkisi hâkimdir ve oldukça etkin bir rol oynamıştır.

2. Dünya Savaşından sonra Amerikan sosyolojisine ilgi duyulmaya başlanmıştır. Araştırma konuları Amerikan sosyolojisinin ilgi alanlarından esinlenerek seçilmekte ve bu araştırmalar sırasında Amerikan sosyolojisinin geliştirdiği yöntemler uygulanmaktadır. Ama yine de sosyolojimizde Amerikan etkisi başlangıçtaki Fransız etkisi ile karşılaştırılabilecek boyutlara hiçbir zaman ulaşamamıştır (Sezer,1985:194). Bunun nedeni açıktır. Yurdumuzda Amerikan Sosyolojisinin etkisinin görünmeye başladığı zaman Türkiye artık kimliğini bulmuş ve temel seçimlerini yapmış bir ülkedir. Bu nedenle Amerikan sosyolojisinin etkisi sınırlı kalmış, temel konulara kadar uzanamamıştır (Sezer,1985:194). Bununla birlikte, ülkemizde bir kısmen de olsa önemsenmiş olan Amerikan sosyolojisinin özelliğine kısaca da olsa değinmekte yarar vardır.

Amerikan sosyolojisi, Spencer'in biyolojik evrimci sosyolojisinin etkisi altında doğmaya başladı. Ve bu etkiye, taklitte toplumsal yaşantının temelini gören ya da toplumsal yaşantıyı taklitte temellendiren Fransız Tard'ın bireyci psikolojisi ve Amerika'lı Small'un yolunu izlemektedir. Small'göre, toplum, bireysel çıkarların birbiriyle uyuşur hale getirildiği bir bütündür. Small'un yolu deneysel ve matematik yoldur. Yine"*sosyolojik deney, fizikteki ya da kimyadaki deney kadar bilimseldir*" sözü Amerikalı K.Lewin'e aittir (Ergun,1973:85).

Yalnız istatistikle yapılan çözümlenmeler, toplumsal yaşantının en yüzeyde, en dış görünümünü yansıttığı halde, Amerikalı sosyologlar genel olarak istatistik yönünde gelişmeler yapmak için çalışmaktadırlar. Başka bir deyişle, Amerika'da sosyolojik araştırmalar, kuru istatistikler biçiminde ya da gittikçe mikroskobik ve parçalı incelemeler yapılmaktadır (Ergun,1973:85).

Sosyolojinin uygulamalı bir bilim olduğu gerçektir fakat Amerikan sosyolojisinin olayları derinlikli ve çok yönlü olarak ele alığı söylenemez. Olaylar tarihsel bağlamından kopuk ve belli bir çerçeveden ele alınarak niceliğe çok önem verilir. Bu anlamda Amerikan sosyolojisi yetersiz kalmaktadır. Salt niceliksel ifadelerle yapılan değerlendirmelerle sosyoloji değil fakat, çok iyi anketörlük yapılabileceği ortadadır.

1.3. TÜRK SOSYOLOJİSİ MÜMKÜN MÜDÜR?

Sosyolojinin Batı ve Batı sorunları ile sınırlanması sonucunda sosyoloji bir kere ve tüm zamanlar için geçerli olacak şekilde algılandı. Kimse onun başka türlü de olabileceğini düşünmedi ve tartışmaya açmadı (Tuna,1991:36). Türkiye’de sosyoloji yapmak, Türkiye’nin sorunları üzerine düşünmekten ziyade Batı’nın güdümünde olan evrensel sosyoloji literatürüne katkı yapmak olarak görülmüştür. Bunun için de Batı sosyolojisindeki gelişmeleri takip etmek ve emperyalist devletlerin çeşitli kuruluşlarının siparişleri üzerine sosyoloji yapmak esas alınmıştır (Kızılcelik, 2004:173).

Başlangıçta tüm toplumlar için, sorunların çözümü yolunda ümit veren sosyolojin bugün Batı’da aldığı şekil ve bizdeki etkisi sorunları anlamada ve köklü bir biçimde çözüme yetersiz kalmaktadır. Bu yolda sorunlarımızı çözmek, dünyaya kendi gözümüzle bakmak için yeni bir sosyolojik yaklaşıma ihtiyacımız vardır. Bu sosyoloji meseleleri genel alan ve toplumlar arası ilişkilerden başlayarak ele almalıdır (Tuna,1991:37).

Böyle bir temele dayatacağımız sosyoloji, sadece Türk toplumunun meselelerini kendi iç dinamiğiyle anlamaya kalkışmayacak, karşılıklı ilişkilerin etkisini de göz önünde bulunduracaktır. Böylelikle kendimizi açıklarken, ilişkide bulunduğumuz dışımızdaki toplumlar hakkında da doğru teşhisler koyma imkanı doğacaktır (Tuna, 1991:37). Aktarmacılığa, tercümeğe pazarlamaya ve siparişe dayalı sosyolojik anlayışlarla Türk toplumunun yapısını ve sorunlarını kavramak mümkün değildir. Bütün bu çabalar, Türk toplumunun direnciyle karşılaşır. Bu nedenle, Batı toplumlarından farklı özellikler taşıyan, Türk toplumunu açıklayabilecek bir Türk Sosyolojisi gereklidir

(Kızılcelik, 2004:175). Türkiye'nin tarihsel ve toplumsal gerçekliği ile Batı toplumlarının tarihsel ve toplumsal gerçeklikleri asla uyuşmaz. Türkiye'nin yapısı ve gerçeği Batı'ninkinden tamamen farklıdır. Türkiye'nin toplumsal, ekonomik, siyasal, kültürel yapısı ve tarihi dokusu Batı toplumlarına göre büyük farklılıklar göstermektedir (Kızılcelik,2004:175).

Yapılması gereken, Batı sosyolojisinin özelde ülkemize ve genelde tüm doğu toplumlarına ilişkin olarak geliştirdiği model ve kuramların geçerliliğinin denetlenerek kendi çıkarlarımız gerevesinde yeni bir algılayış oluşturma'dır (şan, 2004:188). Kendi ıkarlarımızın neredede bulunduğunun ayırımına varabilmek için tarihe yönelme zarureti bulunmaktadır. Toplum olayları, zaman içinde gerçekleşen olaylar olmaları sebebiyle bir toplum olayını anlamak ve açıklamak, bir yerde onu tarihe doğru yerleştirmekle eş anlamlıdır. Toplum çıkarlarının nerede olduğunu ve bir toplumun kendisini toplumlar arası ilişkilerde nerede konumlandırığını görebilmek için tarih bize gerekli malzemeyi sunmaktadır. Bir toplumun tarihte oynadığı rol ve buna bağlı olarak tarih içinde edindiği yer o toplum üzerine söylenebilecek en sağlam verileri içermektedir (şan, 2004:190).

Klasik sosyoloji literatüründe sosyal gerçekliği tanımlayan kavramlar, içerisinde geliştiği toplumsal koşulların ve tarihsel belirlenimlerin bir sonucu olarak doğmuşlardır ve söz konusu o toplumun gerçekliğini de sadakatle temsi edebilecek bir içeriğe de sahiptirler. Ancak, klasik sosyoloji literatüründeki kavramlar, farklı tarihsel ve gelişme evrelerine sahip olan diğer toplumların toplumsal gerçekliklerini açıklamakta yetersiz kalabilmektedir. Bu bağlamda ulusal ve yerel bir yaklaşım tarzının ve bakış açısının oluşturulması ve kavramsal gerevenin de bu bakış açısına göre belirlenmesi gerekmektedir (Erkan, Bağlı, Sümer, 2001:1).

Tarihte Doğu-Batı ilişkilerini en geniş ve yoğun biçimde yaşamış sayılı ülkelerden birisi Türkiye'dir. Bu açıdan gerçekten büyük bir ayrıcalığa sahip bulunmaktayız. Tarihte ve dünya ilişkileri içinde olayları bütün boyutlarıyla kavrayabilecek bir konumdayız. Bugün Türk sosyolojisinin yapması gereken Batı kalıplarıyla tarihimizi değerlendirmek yerine kendi deneylerimizden yararlanmamıza izin veren Doğu-Batı ilişkileri içinde sorunlarımızı ele alıp değerlendirmektir. Böylesine

bir yaklaşım sorunlarımızı doğru saptamamıza izin vereceği gibi sorunlarımızın üstesinden gelmemize izin verecek gücümüzü de gün ışığına çıkarmamıza yardımcı olacaktır (Sezer,1991:6).

Kendi kavramlarını üretmeyen bir toplum, başkalarının kavramlarını kullanacak dolayısıyla kendileri olmaktan çıkarak, başkaları gibi düşünmek zorunda kalacaklardır. Bu da bir anlamda sömürünün başladığı noktadır. Çünkü kavram aynı zamanda nesne hakkındaki bilgimizi ifade eder. Doğal olarak nesne hakkındaki bilgimiz arttıkça kavramın da sınırları daralıp genişlemekte dolayısıyla nesneyi tam olarak ifade edememektedir. Hele buna zamanın değişen koşulları eklendiğinde, bu durum daha da güçleşmektedir (Erkan, Bağlı, Sümer, 2006:7).

Burada “Türk Sosyolojisi” kavramı üzerinde biraz duralım. Genellikle sosyologlarımız Türk sosyolojisi tabirini pek sevmezler, bunun yerine “Türkiye Sosyolojisi” kavramını kullanmayı tercih ederler. Bunun nedeni olarak bilimin evrensel olduğu ve nasıl bir Türk fiziği, Türk kimyası vb. olamayacağı gibi bir Türk sosyolojisinin de olamayacağını ileri sürerler. Fakat aynı sosyologlarımız ders anlatırken kolaylıkla Fransız sosyolojisi, Alman sosyolojisi ve Amerikan sosyolojisinden bahsedebilmekte ve örnekler verebilmektedir.

Biz de yukarıda Fransız ve Amerikan sosyolojilerinin yurdumuzdaki etkilerinden bahsederken aynen bu tabirleri kullandık. Fransız sosyolojisi ya da Amerikan sosyolojisi denildiğinde herhangi bir itiraz olmazken Türk sosyolojisi denildiğinde bunun imkânsızlığı yönünde değerlendirmelerle karşılaşmaktadır. Belki de “Türk sosyolojisi” tabirinin olumsuz olarak algılanmasının altında yatan bir etken olarak Türk sosyolojisinin henüz bir Fransız ya da Amerikan sosyolojisi gibi tipik özellikler gösteren bir ekol oluşturmadığı söylenebilir. Fakat kanaatimizce sosyologlarımızca takınılacak tutum bu düşünceyi olumsuzlamak değil, aksine böyle bir ekol yaratma çabalarına destek ve katkıda bulunmak olmalıdır.

O halde izlenecek yol ne olmalıdır? Öncelikle evrenselci ve tekilci yaklaşımlardan ziyade sosyo-kültürel yapımızı ifade edebilecek özgün kavramlarımızın,

dolayısıyla yeni bir bakış açısının ve yeni bir zihniyetin oluşturulması gerekmektedir. Keza mevcut sosyolojik paradigmanın, sorunlarımızı çözmekte zorlandığı bilinmektedir. Günümüzde yaşanan sorunları, geçmişte yaşanan sorunlara üretilen anlık çözüm önerileriyle halledemeyeceğimiz açıktır. Yanlış olan, kendi dönemlerinde geçerli olan bu önerilerin, değişmez evrensel değerler olarak dayatılmasıdır (Erkan, Bağlı, Sümer, 2001:7).

Türkiye’de özellikle 1960’lardan itibaren Baykan Sezer öncülüğünde bir Türk sosyolojisi oluşturma yönünde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar henüz bir Türk sosyolojisi ekolü oluşturacak yeterlilikte olmayabilir fakat özellikle Sezer’in Türk toplumu ile ilgili çok doğru ve önemli tespitleri vardır ve bu alanda yapılacak çalışmalarda yol gösterici bir nitelik taşımaktadır. Baykan Sezer’in kuramsal çizgisinin diğer sosyologlarımıza göre daha farklı olduğu söylenebilir. Yaşamı boyunca Sezer, sosyolojinin evrensel olmadığını ve Batı’nın evrensellik yaftası altında ortaya koyduğu kavramsal çerçeveye sadece kendi çıkarlarına hizmet ettiğini anlatmak istemiştir. Sezer’e göre, oluşturulması gereken Türk sosyolojisi de kendi çıkarlarını gözetken bir yapıda olmalıdır. Tezimizin Baykan Sezer ile ilgili bölümünde bu konulara ayrıntıları ile yer verilecektir.

4.BÖLÜM

BAYKAN SEZER'İN SOSYOLOJİ ANLAYIŞI

1.1. SEZER'İN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Baykan Sezer, 1939 yılında Malatya'da doğmuştur. Babası göz doktoru, annesi ilkokul öğretmenidir. İlkokulu Gedikpaşa ve Cağaloğlu Büyük Reşit Paşa ilkokulunda okumuştur. Ortaokul ve liseyi ise Galatasaray Lisesi'nde yatılı olarak okumuştur.

1968'de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünden mezun oldu. 1969'da İ.Ü. İşletme Fakültesi Davranış Bilimleri Kürsüsünde asistan ve uzman olarak çalışmaya başladı. 1971'de sosyoloji doktorasını tamamladı. 1972'de İ.Ü. Sosyoloji Bölümüne asistan olarak girdi. 1976'da doçentliğe, 1988'de profesörlüğe atandı. 1982-1983 yılları arasında bölüm başkanlığı ve Sosyoloji Araştırma Merkezi ve emekli oluncaya kadar Genel Sosyoloji Ve Metodoloji Ana Bilim Dalı başkanlığı yaptı.1983'te kendi isteği ile bölüm başkanlığından ayrıldı. Yine kendi isteği ile 1998'de emekliye ayrıldı. Sezer, Eylül 2002 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Baykan Sezer'in yaşamında Kemal Tahir'in çok önemli bir yeri vardır. Babasının Kemal Tahir ile olan dostluğu sayesinde kendisi ile tanışma fırsatı bulmuş ve kendisinin de sık sık belirttiği gibi Kemal Tahir'den çok etkilenmiştir. Bu etkilenme o kadar açık olmuştur ki Sezer için, Kemal Tahir'in düşüncelerini sosyolojiye uyarlamıştır denilmektedir.

Yaşamı boyunca oldukça çok esere imza atan Sezerin belli başlı yapıtları arasında: *“Doğu-Batı Çatışmasında Yunanlığın Yeri”*, *“Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları”*, *“Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları”*, *“Toplum Farklılaşmaları ve Din Olayı”*, *“Şehname Üzerine”*, *“Sosyolojinin Ana Başlıkları”* sayılabilir. Bunun yanı sıra sayısız makale ve diğer yayınları vardır.

1.2. BAYKAN SEZER'İN SOSYOLOJİK YAKLAŞIMLARI

Bu bölümde çalışmamızın esas konusunu oluşturan Baykan Sezer'in sosyolojik görüşlerine yer vereceğiz. Baykan Sezer, temel sosyolojik konuların yanı sıra toplumumuzu ilgilendiren birçok konuda önemli görüşler ileri sürmüştür. Özellikle toplumumuzla ilgili öne sürdüğü düşünceler önemli ve üstünde durmaya değer görüşlerdir. Baykan Sezer, yalnızca sosyolojik sorunların tespiti ile yetinmemiştir. Bu sorunlara karşı önerdiği çözümler yerinde ve gerçekçi olmuştur. Elbette bu düşünce kişisel kanaatlerimize göre değişkenlik gösterebilir, Baykan Sezer düşüncesi her zaman tartışmaya ve katkılara açıktır diyerek sosyolojik görüşlerine geçebiliriz.

1.2.1. Sosyoloji

Sezer'e göre sosyoloji, öncelikle toplum sorunlarının açıklama ve çözümleme deneylerinin (deneme) bir toplamı ve ürünü olarak tanımlanır (Sezer,1985:9). Sezer, sosyologun toplumun bir üyesi olması sebebiyle, toplum gerçeği önünde tarafsız kalamayacağını dolayısıyla sosyolojide objektifliğin mümkün olmadığını söyler. Çünkü sosyoloji, her ne kadar aksi gibi olduğunu göstermek istese de aynı zamanda bir dünya görüşü biçimindedir.

Sezer, sosyolojinin diğer bilimlerin aksine bulgularının aktarılmasından önce kendi geçerliliğini ve kullandığı yöntemlerin geçerliliğini ve bu yöntemlerin bilimselliğini savunmaya yönelmiş özel bir bilim olarak karşımıza çıktığını belirtir. Bu nedenle de sosyoloji öğretisi, öncelikle kendisinin incelenmesine eğilmiş gibidir. Sosyolojinin ne olduğu, sosyolojinin yöntemi ve sosyoloji tarihi, sosyoloji el kitaplarının ana başlıklarını oluşturur. Bütün bunlardan çıkan sonuç sosyoloji biliminin varlığını inkar ettiğimiz zaman sosyoloji bilgileri ve bu bilgilerin gerekliliği de ortadan kalkar gibi bir görünüm mevcuttur (Sezer, 1993:16).

Sosyoloji, bu zorlukların yanında bir başka açıdan da bir açmaz, bir çelişki olarak içindedir. Sosyoloji, özel bir bilgi olarak varlığını kabul ettirebilmek için yöntemin bilimselliğini, yansızlığını savunmaktadır. Öte yanda ise konularının toplum

yaşamıyla yakın ilgisi nedeniyle çıkar çatışmalarına sahne olmakta ve taraflar karşı görüşleri çürütemek için önce kullanılan yöntemlerin geçerliliğini tartışma konusu yapmaktadır (Sezer, 1993:16).

Sezer, toplumların farklı çıkarları olduğunu ve bu çıkarlarla bağlantılı olarak sorunlara farklı çözüm yolları önerilebileceğini öne sürer, yani çıkarlar üstü bir tek sosyolojinin olmaması Sezer'e göre Türk Sosyolojisine imkân tanıyan bir açılım verir. Sezer, sosyolojiyi siyasete ve tarihe yakın bir bilim dalı olarak görür. Siyasi akımlar, sosyoloji kuramlarından türetilmiş ve yine sosyoloji partilere ideoloji üretmiştir (Akpolat, 2004:254).

Sezer'e göre sosyoloji, bilim olarak tarihe yakınlıktan önce sosyolojinin kendisi de bir tarih ürünüdür. Ona göre toplum olayları tarihin içinde oluşur. Tarihin kaynağı toplumlar arası ilişkilerdir. Ve bu ilişkiler sosyolojinin konusunu oluşturur. Tarih, sosyolojinin bilgi kaynağıdır. Tarih ve sosyolojinin ortak kaygısı ise toplum olaylarını bir bütün içinde kavramaktır.

“sosyoloji, tarih içinde ortaya çıkan toplum sorunlarına en üst düzeyde ve bilinçli çözümler üretme çabasıdır. Dolayısıyla sosyoloji, tarihten çıkarılan derslerin uygulamaya dönük, siyasi biçimdir” (Sezer,1993:39).

1.2.2. Yöntem

Sezer, sosyolojiyi insan çabasının bir ürünü olarak ve bir yerde kendi kendisini yaratan bir bilim olarak görür. Bu nedenle sosyolojide yöntem konusunun özel bir yer ve önemi bulunduğunu söyler. Yöntem konusunda yapılan tartışmalar günümüze kadar sürmesine karşılık henüz sonuçlanmış değildir. Bu nedenle sosyolojide, yöntem konusunda yapılacak bir çalışma, belki tartışmanın çerçevesini çizebilir, fakat konuyla ilgili son noktayı koymasına beklenemez (Sezer, 1993:10).

Sezer, yöntemi masumane bir bilgi toplama yolu olarak görmez; önemli olan bilgilerin nasıl, nerede ve hangi amaçla kullanılacağı sorunudur. Yöntem, bilgi toplama

sürecinden önce, bizim olaylara bakış açımıza bağlı olarak belirlenir. Araştırmaya başlamadan önceki bilgilerimize bağlıdır. Bu bilgilerimiz ise toplum olayları üzerine ön bilgi ve ön yargılarımızdan bağımsız değildir (Akpolat, 2004:255).

Sezer'e göre, sosyolojide sorunlar kuramsal çaba ve tarih ile yapacağı işbirliği ile çözülecektir. Geçerli yaklaşım araştırma ve kuramsal çabanın birlikte yürütülmesidir. Kuram, araştırmalarımızda yol gösterecek ancak araştırma sonrasında sınanacaktır. Bulgular ışığında zenginleşip değişikliğe uğrayacaktır.

Sezer'in yöntem tartışmasında başvurduğu önemli bir kavram "temel etken" ilkesidir. Toplum ilişkilerinin toplamının bilgi yığına dönüşmesini önleyen ve olayların zihnimizde anlamlı bir dizi oluşturmasına izin veren şey temel etken ilkesidir. Temel etken tüm etkenleri gerçek anlamı ile kavrayabilmemizin ana koşuludur. Temel etken, diğer etkenlerin koşulu olduğu gibi aynı zamanda toplumların kimliğini kazandıran şeydir. Temel etkenin saptanması için iki yol vardır: Birinci yol, toplumsal değişme dönemlerini ele almaktadır. Temel etken, toplumsal değişmeye neden olandır. Toplumsal değişmede tüm unsurları değiştiren, ancak kendi varlığını sürdürür. İkinci yol: Tasalarımızı açıklama çabasıdır. Temel etken, tarihin dışında tarihe enjekte edilmiş değildir. Tarihi gelişmenin ürünü olarak ortaya çıkar. İşte sosyolojinin görevi de toplumlara arası ilişkileri belirleyen bu temel etkeni ortaya çıkarmaktır. Sezer'in yöntem anlayışının diğer önemli bir kavramı ise "tarihi gelişme çizgisi"dir. Tarihi gelişme çizgisi ise temel etkenin tarih boyunca izlenmesiyle ortaya çıkar (Akpolat, 2004:256).

Sezer'e göre, sosyolojide yöntem tartışmalarındaki sorun, sosyoloji yöntemleri olmaktan öteye sosyolojinin kendi geçerliliğidir. Sosyolojide yöntem tartışmaları her şeyden önce kendi varlığını doğrulayabilmek amacıyla sürdürülmektedir. Sosyolojide yöntem konusunun hiçbir bilimde görülmeyen boyutlara ulaşması ve farklı bir biçim kazanması bu nedenledir (Sezer, 1993:17).

Kısaca söylemek gerekirse, Sezer'e göre gerçekler yöntemle uyarlandığında değil, yöntemler gerçeklere uygun olduğu takdirde sosyolojik anlamda doğruyu yakalayabiliriz.

1.2.3. Toplum

İnsanlık, tarihin daha ilk dönemlerinden bu yana yaşamını toplum içinde sürdürmektedir. Bu nedenle insanlar toplum ve toplum olayları ile en azından sürekli bir ilişki içinde olmuştur. İnsan, toplumun en önemli ögesi olduğundan insan faktöründen bağımsız bir toplum ve toplum olayı düşünmek bile mümkün değildir. Sezer'e göre, insanoğlu, tarih boyunca yaşadığı deneylerin birikimine sahiptir ve yaşadığı bu deneylerden gerekli dersleri çıkartmaktan da geri durmamıştır. İnsanoğlu, sosyolojiden önce ve sosyolojinin dışında toplum konusunda bilgi sahibidir. İnsanoğlu, tarihi boyunca giderek doğa önünde bir üstünlük kazandığı gibi hangi adla adlandırırızsak adlandırırız (ilerleme, kalkınma, v.b.) tarihi gelişme de hiç kimsenin karşı çıkamayacağı bir gerçektir (Sezer, 1993:56).

Sezer'e göre sosyoloji, toplumların tarihi gelişme çizgisi kuramı ile sorunları çözmüş görünmektedir. Bu kuram bazı güçlükleri aşmada bize kolaylık sağlamakla birlikte sosyoloji, bu türden kalıplaşmış bakış açılarının ötesinde başta kendi yaklaşımı olmak üzere toplum olayları önünde bütün kuramsal yaklaşımları tartışmaya açarak her türlü katkıya açık olduğunu göstermelidir

Baykan Sezer, genel sosyoloji eğilimine paralel olarak genel-soyut, kendi kendini yaratan toplum anlayışlarına karşıdır. Toplum, çıkar gruplarının gelişme ve birlik alanıdır. Toplumsal yaşam içgüdüyle açıklanamaz. İnsanın toplumsal yaşamı seçmesi kendisi için en elverişli yaşam biçimi olması ile ilgilidir. Toplumun temelinde insanın doğa ile ilişkisi vardır. Toplum ilişkileri insanın doğası gereği ya da Tanrı yazgısı değildir. Bu itibarla Marx'a bir atıf vardır. **İnsanın doğayla çelişkisi (çatışması) toplumu yaratır.** Marx'çı sosyolojinin bu önermesi ile Sezer'in insan-doğa ilişkisi arasında paralellik kurmak mümkündür. Sezer'in bu çelişki- çatışma temelli açıklamaları, Doğu'da uygarlığın ve daha sonra Batı uygarlığının ortaya çıkışını açıklamak için anahtar olarak kullanılır. Doğu'da göçebe ve yerleşik toplumlar arasındaki çatışmanın uygarlık tarihine getirdiği yeni dinamizm; Doğu-Batı çatışması ile Batı uygarlığının tarih sahnesine çıkışı ve gelişmesi gibi (Akpolat, 2004:257).

1923'ten bu yana Türk düşüncesinde yeni kurulan cumhuriyet rejimine yön verecek ve böylelikle bu rejimi Türk toplumu için kurtarıcı kılacak batı kurumlarının (laiklik ulusçulu vb.) Türkiye'de daha iyi tanıtılması ve anlaşılmasını amaçlayan tartışmaları kapsayan birinci dönemden sonra, günümüzde konu değişmiş görünmektedir. Artık ana amaç, Türk toplumunu ana çizgi ve eğilimleriyle tanımlamak ve niteleyebilmektir. Yeni dönemin başlaması bir yerde Türk düşüncesinin doğal gelişmesinin bir sonucu olarak kabul edilebilir. Türk toplumunu bütünü içinde ele alabilmemize izin verecek gerekli birikim gerçekleşmiştir. Ve Türk toplumu içinde çeşitli kesitler, toplumun gelişme çizgisine yön verecek etkinliğe erişmişler; en azından yön vermede kendi payları ve hakları oldukları inancını kazanmışlardır (Sezer, 2005:245).

Türk toplumunu genel çizgileriyle tanımlamak girişimlerinde öne sürülen görüşleri toplu olarak ele aldığımızda bazı ortak yanları olduğunu görebiliriz. Bu görüşlerin en belirgin ortak özelliği, Türk toplumunun batı toplumlarından farklı olduğu konusunda bulunan oybirliğidir. Bu oybirliği Türk toplumunun özelliklerinin bilincinin kazanılmasından çok, batının mutlak örnek alınması gerekli model sayılmasının bir ürünüdür. Bu nedenle de yurdumuzda toplumumuz, kendi özelliklerine dayanılarak değil de batının mutlak örnek model olarak ele alınarak yapılan karşılaştırılmalarda elde edile sonuçlara göre değerlendirilmektedir (Sezer, 2005:245).

Batının tartışmasız örnek ana model sayılmasının ana nedeni, batının günümüzde yeryüzünde elde etmiş olduğu üstünlüktür. Bu üstünlük bir gerçektir ancak, bu üstünlüğünü kendi özünde taşıdığı bir "cevher" (endüstrileşme) sonucu değil, doğu ile olan ilişkilerinde kazanmıştır (Sezer, 2005:246).

Avrupa tarihinden apayrı, ondan bağımsız bir Asya tarihi yoktur. Asya tarihinden bağımsız bir Avrupa ya da Dünya tarihi olmadığı gibi. Ancak Dünya tarihi içinde Asya'nın yeri, Avrupa'nın kötü ya da silik bir kopyası olmaktan ibaret değildir. İnsanlık tarihinin birliği, milletlerin ayrı ayrı tek tip tarih çizgisini yaşamış olmasından da gelmiyor. Doğu ve Batı'nın tarih içinde karşılaşmış, sürtüşmüş, çatışmış ve böylece

Doğu-Batı çatışmasında insanlık tarihinin gelişmesine yol açmış olması Dünya tarihinin birliğini teşkil eder (Sezer,1979:9).

Sezer'in toplum anlayışında üç birlik kriteri belirlenir. Toplumun temelinde, gereksinmelerin karşılanması ve doğa içinde toplumun varlığını sürdürebilmesi için girişilen üretim uğraşlarının sonucu olan ekonomik birlik vardır. Ekonomiye bağlı ilişkilerin kurumlaşabilmesi için siyasal birliğe ihtiyaç vardır. Her iki birliğin arasında zorunlu bağı kuran ve bu birlikler içindeki insanlara olayları belli açılardan açıklama getirme fırsatı veren birlik ise ideolojik birliktir (Akpolat,2004:257).

1.2.4. Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları

Sezer'e göre, Asya kıtasını yakından incelediğimiz zaman coğrafya şartları ve üretim imkanları bakımından ikiye ayrıldığını göreceğiz. Bir yanda su boylarında bereketli ovalar ve öte yanda bozkır ya da çöller. Daha bu şartların incelenmesinden su boyu uygarlıklarının yerleşik tarım, çöl ve bozkırların ise göçebe çoban toplumlarının gelişmesine elverişli olduğunu söyleyebiliriz (Sezer,1979:3).

Tarım, insanlık arasında yayıldığı ilk günlerinde bütün ilkökeliği ile toprağı sömürmekte, tüketmekte idi. İlk çiftçi insanlar için tutulması gereken yol da başka topraklar üzerine göç etmek oluyordu. Toprağın devamlı işgali bu yüzden imkânsızlaşıyor, tam anlamıyla yerleşik tarıma geçilemiyordu. Asya topraklarının beslenme imkânları bakımından gösterdiği farklılık, burada önemli rol almaya başlayacaktır. Toprağı tüketen topluluklar tarıma devam edebilmek için Avrupa'da olduğu gibi kolaylıkla yeni verimli topraklar bulmakta güçlük çekeceklerdir. Yine verimli toprakların sınırlı olması, bu topraklar üzerinde halkların baskısının artmasına yol açacaktır. Avrupa'nın aksine Asya da tarım yapılan topraklarda toprağın devamlı işletilebilmesi ve toprak mülkiyetinin yabancı halklara karşı, özellikle askeri alanda, savunulabilmesi kaçınılmazlığı belirlemiştir (Sezer,1979:4). Avrupa'da, Asya'da olduğu gibi bir sıkıntı yoktur çiftçiler kolaylıkla yeni verimli araziler bulabilmekteydi.

“Toprak mülkiyetinin korunması zorunluluğu, su boyu ovaları halklarının askeri alanda geniş ölçüde teşkilatlanmalarını gerektirdi. Asya ırmaklarını gösterdiği bazı özellikler, başta beraberlerinde toprak taşımaları, toprak tükenmesi meselesini çözmek için gerekli şartları kendilerinde taşımakta idi. Bunun içinde askeri planda kurulu teşkilatın suları hâkimiyeti altına almaya, düzene koymaya düzene koymaya koşulması yeterli idi. Böylece su boyu ovalarında yerleşik tarımın meselelerini çözmüş, teşkilatlı toplumlar tarih yüzüne çıktılar” (Sezer,1979:4).

Kısaca özetlersek, Sezer’e göre Asya’da verimli su boyu ovalarını dışardan gelen tehditlere karşı korumak için çiftçileri yerleşik hayata geçme ve askeri, merkezi devletler oluşturmaya yöneltmiştir ve sonuç olarak şehir devletleri ortaya çıkmıştır. Bozkırdaki çobanlar ise, sürülerini rakiplerine kaptırmamak için savaşçı olmak ve yeni otlaklar bulma zorunluluğu onların savaşçı ve göçebe özellikler göstermesine yol açmıştır.

1.2.5. Doğu-Batı Çatışması

Sezer, Doğu-Batı çatışmasının temelinde coğrafik faktörleri görür. Doğu-Batı farklılığının temelinde, Asya ve Avrupa topraklarının farklılığı vardır. Avrupa’da toprak eşdeğer verimliliğe sahiptir. Avrupa’da yerleşik hayat geçildiğinde, toprak bereketini yitirdikçe başka bereketli topraklara geçebilmek mümkün olmuştur. (Sezer, 1990: 110). Asya’da ise toprak eşdeğer değildir. Çin’in bereketli ovaları yanında Orta Asya çölleri, Mezopotamya ovaları yanında Arabistan çölleri vardır. Böyle olunca bereketli ovalardaki topluluklar kolayca yer değiştirememekte, bozkır ve çöl topluluklarının baskısını hissetmektedirler.

Doğu ile batının birbirinden farklı özellikler göstermesinin ve birbirinden farklı toplumsal örgütlenme biçimleri geliştirmelerinin açıklığa kavuşturulmasında coğrafya ve çevre faktörlerinin önemli rolleri bulunmaktadır. Doğu-Batı ayrımının temelinde Asya ve Avrupa topraklarında görülen farklılıklar bulunmaktadır. Söz konusu bu farklılıklar insanlığa iki ayrı gelişme çizgisi kazandırmış ve tarih boyunca görülen Doğu-Batı ilişkisi ve çatışmalarına başlangıç teşkil etmiştir. İnsanlığın tarihsel süreç içinde

karşılaştığı sıkıntılardan kurtulmak için hem doğuda hem batı da Asya'nın su boyu halklarınca geliştirilmiş olan tarımın önemi büyük olmuştur. Bu tarım hem Asya'nın görünümünü değiştirmiş, bu yolla elde edilen artı ürün, Avrupa için son derece değerli olmuştur. Bu nedenle her iki uygarlık alanının kaderi birbirleri ile olan ilişki ve çatışmalara bağlı kılınmıştır (Sezer, 1988:161).

Ancak bu ayrımı tam olarak tanıyabilmek ve doğru teşhis koyabilmek için bu ayrımın başlangıcını da tespit etmek gerekmektedir. Bunun için uygarlık devresine geçiş milat olarak ele alınmalıdır. Böylelikle Doğu-Batı ayrımı uygarlık safhasında karşılaşılan problemlere doğu ve batının ayrı ayrı çözümler getirmiş olmasından kaynaklanan bir olgu olduğu anlaşılacaktır. Her iki dünyanın sorunlara ayrı çözüm yolları getirmesi de uygarlık öncesi toplumların kendi özelliklerinin farklılıklar taşımamasından çok içlerinde buldukları coğrafya şartlarını başkaları ve uygarlığa geçiş döneminde karşılaşılan tarihi ve siyasi olaylar sonucu olmuştur. Nitekim eğer insanlık kendini barbarlık devresinden uygarlık devresine geçirecek devrimi yapmamış olsaydı bugün yeryüzünde egemen olan bir Doğu-Batı ayrımından da söz edilemeyecekti. Bu bakımdan Doğu-Batı ayrımı, her iki uygarlık alanının birbirinden habersiz ve kopuk kendi ayrı tarihlerini yaşamaları sonucu değil, tarih içinde buluşmaları ve çatışmaları sonucunda doğmuştur (Sezer, 1979:18).

Asya'da ovaların terk edilememesi, savunma ve kamu işlerinin yapılması ihtiyaçları büyük siyasi ve askeri örgütlenmeleri zorunlu kılınmıştır. Sulama ve bataklık kurutma işleri de bu siyasi ve askeri birlik tarafından düzenlenmiştir. Bu şekilde Asya'da ortaya çıkan devlet örgütlenmeleri ekonomi ve toplum dışı olmuştur. Avrupa'da ise nüfusun artışı ekonomi üzerinde baskı yapmaktaydı. Toprakların sınırlılığı, tarım dışı ekonomilere ihtiyaç göstermektedir. Batı bu açmazını Yakın Doğu'daki ATÜT devletleri ile kurduğu ilişkiler sonucu ticari ilişkiler kurarak çözer (yunanlılık). Görüldüğü üzere Sezer, coğrafya ve nüfustan hareketle Doğu'da siyasi örgütlenmeleri ekonomi dışı etkenle açıklarken Batı'da ekonomik etkenle açıklar. Doğu'da siyasi birlik öncelikle savunma ihtiyacı nedeniyle, Batı'da ise ekonomik çözüm için var olur. İşte bu temel farklılık Doğu-Batı ayrımının niteliğini bize vermektedir (Akpolat, 2004:258).

ATÜT' ün sağladığı artı ürün Batı için çözüm olur. Böylece Batı ile Doğu'nun kaderi birbirine bağlanır. Doğu'da bireyler üstü çözüm ilk örgütlenmelere ve ilk uygarlıklara yol açar. Çözüm devlet aracılığıyla gerçekleşir. Bu birlik yeni devlet-toplum örgütlenmesinin temelini oluşturur. Batı ise Doğu ile girdiği ilişkilerde kimliğini kazanır. Doğu-Batı çatışması dünya egemenliğine yöneliktir. Batı, Doğu'yu soymak için, Doğu ise bu soygunu önlemek için dünya egemenliğinin peşindedir. Doğu-Batı ilişkilerinin tarihsel köklerinde Doğu ve Batı'nın farklı nedenlerle birbirlerine duydukları ihtiyaç belirleyici olmuştur. Doğu Batı'nın hammaddesine (ATÜT şehir ekonomisi için), Batı ise Doğu ile ticaret yaparak sermaye ihtiyacını karşılamaya gereksinin duymuştur (Akpolat, 2004:258).

1.2.6. ATÜT

ATÜT kavramını ilk olarak ileri süren ve geliştiren Marx'tır. Marx, Doğu toplumlarının Batı'dan ayrılma nedenleri olarak iki görüş öne sürer. Birincisi Doğu'da uygarlığın Batı'ya göre çok aşağı seviyede olmasıdır. İkincisi ise Doğu'da toprakların alabildiğine genişlikleridir.

Marx, ATÜT' ü özel mülkiyetin yokluğu ve başta sulama işleri olmak üzere büyük kamu işlerini düzenleyen bu bürokratik kast aracılığı ile bütün üretimi denetleyen ve üretimin büyük bir bölümüne el koyan güçlü bir merkezi devlet ile tanımlamaktadır. Eski Çin, Mısır, Mezopotamya ve Hindistan uygarlıkları bu devletlere örnek sayılmaktadır (Sezer,1988:56). Özellikleri dile getirilen toplumlar üzerine ATÜT'ün bizlere verdiği bilgiler çok genel ve belli bir şablon üzerine kurulu bilgilerdir. Bir yerde soyut bir kavram olarak kısır tartışmaların dışına çıkamayışının nedenlerinden birisi de budur. Fakat en azından özelliklerini dile getirdiği toplumlarda öncelikle neyin altının çizilmesi gerektiğini bizlere göstermesi bakımından önem taşımaktadır (Sezer, 1988 :56).

Beraberinde getirdiği sorunlar yüzünden konuyu Türkiye'de en geniş ele alan Divitçi oğlu, ATÜT'ü çok belirgin bir biçimde belli uygarlıkları dile getirmesine

karşılık tarihte ve mekânda kesin olarak saptanması mümkün olmayan ve çeşitli toplumlarda bazı eğilimleri daha iyi tanımamıza yarar, az çok *Weberien* soyut bir model saymaktadır. Başka bir deyişle ATÜTÜ herhangi kesin bir tarihi gerçeğin karşılığı değildir. ATÜT kavramı konusunda yöneltebileceğimiz bir başka eleştiri de ATÜT' ün bize verdiği bilgilerin Doğu toplumları sorunları ile ilgili gerekli ve zorunlu çözüm imkânlarını kendisinde taşımasıdır. Her hangi bir Doğu toplumunu ATÜT olarak tanımlamakla ne içinde bulunduğu uygarlık düzeyine nasıl ulaştığını, ne de gelecekte hangi yönde ve ne tür bir gelişme göstereceğini daha iyi anlayabilmemiz imkân olamamaktadır (Sezer, 1988 :57).

ATÜT ve feodalizm, kesin olarak endüstrileşme –kapitalizm- ile uyumsuz gösterilmektedir. Gerçekte de günümüz doğu toplumlarının az gelişmişlik, geri kalmışlık açmazının tek nedeni olarak bu uyumsuzluk öne sürülmektedir. Ancak böylesine bir uyumsuzluk karşısında doğu toplumlarının, tarihsel olarak kendi düzenlerini yıkmayı üstlenmiş batı kapitalizmi ile hangi koşullarda ve ne türden bir ilişki içine girebileceği sorunu da henüz ele alınmamış bir bulunmaktadır. Ve yine bir yanda içinde bulunduğumuz dönemde batı, kapitalizmin gücünü kesin bir dünya egemenliğine ulaştırdığı yıllarda bile doğuda eski düzenlerinin dirençlerini sürdürdüklerini ileri sürmek (doğunun endüstri devrimini gerçekleştirmede gecikmesinin nedeni), öte yandan ise, batının henüz palazlanmaya başladığı günlerde doğunun düzenlerini koruyamayıp batı etkisiyle bozuk ATÜT ya da yarı-feodal duruma geçtiklerini savunmak; sorunu anlamamıza hiçbir biçimde yardımcı olmayacağı gibi kendi içinde de tutarlı bir görüş değildir (Sezer, 2005:249).

ATÜT' de sonunda, batı uygarlığını hazırlayan bir aşama ise hiçbir zaman Türk toplumunu batı dışında tanımlamaya ve özelliklerimizi belirlemeye izin vermeyecektir. Ve Türk toplumunun batıdan başta değiştiğimiz, farklı olduğu iddialarına rağmen, günümüzde değişik aşamalarda da bulunsak aynı gelişme çizgisini izlediğimize göre gerçekte bir farklılık da söz konusu değildir. Endüstri ya da batı, Türk toplumunun kaderidir. Batı ile olan farklılığımız, yalnızca bu konuda batıya göre “geri kalmış” bulunmamızdır (Sezer, 2005:248).

ATÜT kavramıyla Doğu toplumları üzerine eldeki bilgilerin sistemleştirildiğini, ancak bu bilgilerin Doğu uygarlıklarının doğuş nedenlerini ve beklenir gelişmelerini yeterince açıkladığını söyleyemeyiz. Açıklamadaki bu boşluk Doğu toplumlarında görülen mutlak durgunluk kuramıyla kapatılmak istenmiştir. Mutlak bir durgunluk egemen olduğuna göre ATÜT toplumlarının ne tür bir gelişme eğilimi taşıdıklarını açıklamaya da gerek kalmayacaktır. ATÜT ile ilgili ve yine çelişkilerle dolu bir başka sav da ATÜT'ün kapalı köy ekonomisine dayandığı kuramıdır. Oysa öte yanda bu kapalı köy birimlerine dayanan ve gelirini bu birimlerden sağlayan merkezi devletlerden söz edilmektedir. Yalnızca merkezi devletlerin köy birimleriyle olan bu ilişkisi bile ATÜT köylerini kapalı ve kendi kendisine yeterli üretim birimleri saymamıza engeldir (Sezer, 1988 :58).

Yakın geçmişimizi ve dolayısıyla günümüz sorunlarını gerek ATÜT ve gerekse feodalizm yakın mirasına bağlayan görüşler Osmanlı-Türk tarihinin kalıplara uymamada gösterdiği direnç önünde iddialarından yarı yarıya vazgeçmek ve böylece karşılaşılan güçlüklerle çözüm bulmak yolunu tutacaktır. Yarı-feodal düzen ve bozuk-ATÜT den bahsedilecektir. (Sencer Divitçioğlu, tartışmaya yeni katılan A. Savaş Akad da geliştirdiği kavramın Marx'ın görüşlerine bütünlüğüyle uymadığını belirtmek zorunluluğu duyacaktır) (Sezer, 2005:248).

1.2.7. Din

Sosyolojinin üzerine ilgi gösterdiği olaylar içinde din, belki de açıklamasını kendisi getiren tek olaydır. Her din, değişik ölçü ve sınırdaki da olsa kendi açıklamasını içinde taşımaktadır (Sezer, 1981:19).

Sezer'e göre din, endüstriden sonra sosyolojinin en imtiyazlı ikinci konusunu oluşturur (Sezer, 1981:15). Sezer, bunu söylerken kendi fikrinden ziyade batı sosyoloji çevrelerinde hakim bir anlayış olduğu için ileri sürer. Bu açıdan bakıldığında dahi konu tartışmaya açıktır. Çünkü başta A.Comte olmak üzere, Durkheim ve birçok sosyolog dini önceleyen fikir ve tutumlar sergilemektedirler. Öncelikle A. Comte'nin sosyolojinin kurucusu ve isim babası olma sıfatının yanı sıra Pozitivizm ve İnsanlık

Dini gibi söylemlerin de öncüsü olduğunu hatırlamak lazımdır. Durkheim' de bütün toplum olaylarının temelinde dini görece kadar konuya önem ve ağırlık vermiştir. İnsanlığın en ilkel dönemlerinden beri bütün toplumlarda yaygın olarak görülen ve o toplumun yaşayışı ve örgütlenmesinde çok önemli bir role sahip olan din konusuna karşı, sosyolojinin ilgisiz kalması elbette düşünülemez.

Toplumların kendi benliklerinin bilincine öbür toplumlarla aralarında olan ayrılıkların farkına varmakla ulaşmaları en olağan yoldur. Ancak bu bilincin aradaki farklılıkların gerçek açıklamalarına dayanmamaları ve dünyanın toplumlarca kendileri ve ötesi olarak ikiye ayrılması bugün din olayı gibi karmaşık bir olayın karşımıza çıkmasına yol açmıştır. Dinler, bütün evrensellik iddialarına rağmen içinden çıktıkları toplumlara ya da toplum türlerine sıkı sıkıya bağlı kalmışlardır (Sezer, 1981:212-213).

Sezer, din olgusunu daha çok Doğu-Batı çatışması ekseninde açıklar. Sezer'e göre dinler, toplumların kendilerini tanıma ve tanıtmaya aracı olmuşlardır. Yine Sezer'göre, "Bizim, Doğu-Batı çatışmasından doğan ilişkiler içinde kendi yerimizi belirleyebilmemiz ve Batının bize verdiği yerin dışında gerçek yerimizi kavrayabilmemiz için din sorununu kendi görüş açımızdan incelememiz gerekmektedir" (Sezer, 1981:17).

Toplumlar, kendilerini tanıma ve tanıtmaya ihtiyacını ancak değişik toplumlar karşısında duyabilirler. Ve ancak kendilerinden farklı toplumlar önünde kendi özellik ve niteliklerinin, karşılaştırma sonucu bilincine varabilirler. Toplumlar arası ilk farklılaşma, doğuda su boyu ovaları halklarının yerleşik tarım ve hayat geçme koşullarını yaratmaları ve bu koşulları denetim altına alabilmeleri sonucu başladı. Yerleşik tarımın getirdiği zenginlik sonucu başlayan ilk farklılaşmalarla birlikte örgütlü bir biçimde karşımıza çıkan din olayı, göçebe çoban- yerleşik çiftçi halklar arasındaki ilişkilerin sürtüşmeye dönüşmesiyle daha da geniş boyutlara kavuşacaktır. Bu gelişmeyi, batının doğu karşısında Yunanlılıkla bir kimlik kazanmaları ve doğuyla amansız bir çatışmaya girmesi hızlandıracaktır. Ve bu çatışmanın dünya tarihindeki önemi evrensel dinlere gerekli ortamı hazırlayacaktır. Toplumlar arasındaki

farklılaşmanın bu gelişmeyi izlemesi dinlerin geçirdiği evreleri bize açıklamaktadır (Sezer, 1981:83).

Doğu ve Batı'nın çatışma alanı olan Yakın Doğu'da ortaya çıkan Doğu ve Batı'nın savunucuları olan devletlerde din, merkezi devletin tekelinde Ortodoks Hıristiyanlığı ve Osmanlı'nın ehli-sünnet Ortodoks İslam'ı benimsemeleri buna en belirgin örnektir.

Sezer, aynı toplumda farklı çıkar ve kimliklerin olması paralelinde farklı dinlerin ya da mezheplerin çıkabileceğine dikkat çeker. Buna örnek olarak Brahmanizm ve Budizm örneklendirilir. Brahmanizm Hindistan'da kast sistemini korurken, Budizm düzen dışı kalmış insanların, düzene (kast) tehdit oluşturmaması için toplumsal intiharını ifade etmektedir (Akpolat, 2004:265).

Sezer, ehli kitap olarak bilinen üç büyük din: Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlıkla ilgili değerlendirmelerini evrensel dinler başlığı altında ele alır. Ancak, Sezer'e göre Yahudiliğin evrensel bir din sayılmasının nedeni yeryüzünde değişik toplum ve kavimler arasında yayılması olayında çok Yahudilerin dünya tarihinde oynadıkları rol sonucudur (Sezer, 1981:89).

Yahudilik, henüz dinin belli bir kavimden ayrılmamış biçimindedir. Tanrısı da Yahudi tanrısıdır. Sezer'e göre Yahudilik, günümüzdeki milliyetçilik kavramının temel öğelerini bünyesinde barınmaktadır ve yeri geldiğinde koyu bir milliyetçiliğe de dönüşebilmektedir (Sezer, 1981:94).

Hıristiyanlık ise karşımıza Yahudiliğin bir devamı olarak çıkmaktadır. Sezer, Hıristiyanlık konusunda, bugün egemen olan din sosyolojisinin aslında bir Hıristiyan sosyolojisi olduğunu söyler. Bunun nedeni olarak ta din sosyolojisinin, Hıristiyanlıkta bazı hazır kalıplar bulabilmesini göstermiştir. Hıristiyanlık, Orta Çağda bazı kavramları (teolojik tanımlar) oluşturmuştur. Batıda din sosyolojisi, işte bu tanımlara dayanarak bir çerçeve oluşturabilmiştir (Sezer, 1981:21).

Sezer'e göre, Hristiyanlığın doğuşu, iki ayrı toplumun (doğu ve batı) çatışmasının belli bir düzeyde kalıplaştırılması ve sürdürülmesinden başka bir şey değildir. Hz. İsa da, bir yönüyle, Roma (batı) zulmüne karşı direnen bir doğu toplumu lideridir (Sezer, 1981:115).

Roma, başlangıçta Hristiyanlığı kuşku ile karşılamasına karşın bir süre sonra aslında bir bakıma kendi çıkarlarına hizmet ettiğini fark etmekte gecikmeyecektir. Hristiyanlık, batıya karşı doğulu halkların baş kaldırma girişimi olarak başladığı halde o günkü koşulların böyle bir girişimin gerçekleşmesine elverişli olmaması yüzünden doğulu halklar için bir boyun eğmeye dönüşmüş ve Roma tarafından kendi dünya egemenliğini sürdürebilmek için benimsenmişti (Sezer, 1981:145). Hristiyanlık, kısır yarınlar vaat edip bir yanağına vurana öbür yanağını da uzatmayı salık vermektedir. Roma, tokatı yiyen kendisi olmayınca Hristiyanlığı elbette resmi devlet dini olarak kabul edecekti. Roma'nın (batı) bu sahiplenmesinden sonra doğu da Hristiyanlığı yüz üstü bırakacak ve kendi öz peygamberini bulacaktı. Bu yeni koşullarda doğu, kendisini İslamiyet ile tanımlayacaktır (Sezer, 1981:120).

Doğu lehine dünya üzerinde kurulu denge bozulmadıkça doğunun Hristiyanlık yerine önerebileceği yeni bir çözüm ya da din yoktu. Ancak bu imkân belirince bir yanağına vurana öbür yanağını uzatmak yerine göze göz dişe diş bir kavga başlayacaktı. Bu yeni koşullarda doğu, kendisini Müslümanlıkla yeniden tanımlayacaktır (Sezer, 1981:145).

İslamiyet, doğu-batı arasında yüzyıllardan beri süregelen çatışmada yalnızca doğunun bir savaş başarısı olarak kalmamış aynı zamanda yeni bir dünya egemenlik koşullarını ve dolayısıyla yeni bir dünya görüşünü de beraberinde getirmiştir. Bu nedenle İslamiyet, tarihte, eski Pers ya da Asur İmparatorluklarının yeniden dirilişi, eski Asya dinlerinin tekrar canlanması olarak kalmamıştır. Yepyeni bir din ve dünya görüşü olarak bütün doğu alemini sarmıştır (Sezer, 1981:146). İslamiyet ile birlikte Türkler'de Doğu-Batı çatışmasında çok önemli roller oynama fırsatı yakalamışlar ve bu çatışma içinde İslamiyetin ve doğunun bayraktarlığını yapmışlardır.

İslamiyet, Doğu-Batı çatışmasında doğu halklarının kendi kişilik ve benliklerinin ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Sezer, İslamiyet ile diğer büyük din olarak gördüğü Hristiyanlığı bazı özellikleri bakımından karşılaştırarak şu sonuçları çıkarır; Buna göre bu özelliklerden başlıcası Hristiyanlığın bir yenilgi üzerine kurulmuş olmasıdır. Buna karşılık İslamiyet, bir başarı inancını içinde taşımaktadır. İslamiyet ile Hristiyanlık arasındaki ikinci fark ise İslamiyetin daha başlangıçtan bir devlet örgütüne sahip oluşudur. İslamiyet, bir din olarak Hristiyanlıkta görüldüğü gib herhangi bir devletin himayesinde gelişmemiştir. Üçüncü olarak, İslamiyetin doğduğu topraklarda gelişmesine karşılık Hristiyanlık, yabancı toplum ve ülkelerde gelişerek onların dini haline gelmesidir (Sezer, 1981:201).

Sezer'in "öncelikli" olarak tabir ettiği din konusundaki görüşlerini ana hatları ile vermeye çalıştığımız bu bölümde, ülkemizde çoğu kez dini tartışmalar içinde nerdeyse başı çeken konulardan biri olan laiklik hakkında Sezer'in bakış açısına değinmeden geçemeyeceğiz.

Sezer'e göre laiklik, Batı'da belli tarihi koşulların sonucu olarak ortaya çıkmış toplumsal bir olaydır. Laiklik, Türkiye'de de yine belli koşullarla birlikte karşımıza çıkar. Ancak Batı'da ve Türkiye'de laiklik ile birlikte görülen tarihi koşullar arasında bir yakınlaştırma ya da yakıştırma yapmak imkânsızdır. Bu durumda iki değişik sonuç çıkarabiliriz. Ya Batı'da ve Türkiye'de laiklik, değişik koşulların sonucu olduğu için değişik nitelikler taşıdığı sonucu çıkarabiliriz ki kanımızca çıkarılması gereken sonuç budur. Ya da laikliğin doğuşu sırasında Batı'da ve Doğu'da görülen koşullarla laikliğin özü arasında doğrudan bir ilişki olmadığı sonucunu çıkarabiliriz. Böylece laiklik, kendi başına işleyen ve kendi kanunlarını içinde taşıyan bir kurum olarak ele alınabilecektir. Yurdumuzda böyle bir izlenim geniş ölçüde destek bulmaktadır. Birinci nedeni, dinin toplum olaylarının ve tarihin üstünde kutsal bir olay sayılmasıdır. İkinci neden, dinin kaçınılmaz olarak akla ve bilime karşı olduğu inancının sonucudur. Akıl ve mantığın kuralları evrensel sayıldığına göre laiklik de akıl ve mantığın dine karşı kazandığı zafer sayılacaktır. İnsanlar, akıl ve mantıklarıyla en sonunda laikliğe ulaşacaklardır. Batı, daha ileri bir toplum olması nedeniyle bu sonuca daha önce varmıştır. Laiklik, özel tarihi koşulların değil akıl ve mantığın evrensel kuralları sonucudur (Sezer, 1981:217).

1.2.8. Türk Sosyolojisi

Sezer'e göre, Türk sosyolojisini kayıtlayan öncelikle çıkarlarımızdır. Türk toplumunu değerlendirmek için tek sağlam ölçüt Türk toplumunun tarih içinde oynadığı roldür. Çünkü toplumlar çıkarlarını ve kendi varlıklarını tarih içinde kazanır. Tarihimizden dersler çıkarmak sosyolojimizin ilk koşulu olmalıdır. Doğu da sosyoloji, toplum kuramları geliştirmeye izin verecek ilişkileri denetlemekten uzak olduğu sürece Batı sosyolojisine bağlı kalmak durumundadır (Akpolat, 2004 :260).

Sosyoloji, toplumların kendi sorunları ve kimlikleri üzerinde bir bilinçlenme biçimidir. Türk sosyolojisinden söz edebilmenin koşulu Türk toplum ve tarihi ile bütünleşmekten geçmektedir. Türk toplum kimliğinin dünya tarihini belirleyen temel çatışma içinde ortaya çıkmış olması Türk sosyolojisinin dünyaya söyleyecek farklı sözü olmasının da temelidir. Baykan sezer, Türk toplum ve tarihinin sorunlarını gerçek boyutlarıyla ve evrensel düzeyde ele alınması gerekliliğini ortaya koymuştur (Eğribel, Özcan, 2005:7).

Daha önce de değindiğimiz gibi Batı, sosyolojini kendi çıkarlarına paralel bir kavramsal çerçeveye oturtmuştur. Batı'ya ait sosyolojinin tüm çıkarım ve bulguları kendi tarihsel ve toplumsal koşullarından hareketle ortaya atılmıştır. Kendilerine ait olan toplumsal gerçeklerin diğer toplumlar ve dolayısıyla bizim toplumumuzla tamamen bağdaşması mümkün değildir. Bu anlamda Batı'nın Doğu'ya bakış açısı genellemeci ve kaba bir oryantalizmden öteye geçememektedir.

M. Ali Kılıçbay, *Doğunun Devleti Batının Cumhuriyeti* adlı eserinde bu konuya çok güzel açıklık getirmektedir. Kılıçbay, farklı bir toplumsal yapılanmaya sahip olan doğu toplumlarının batılı kavramlarla ifade edilemeyeceğini, dahası bu tür yaklaşımların var olan toplumsal alt sistemleri dahi arabesk bir yapıya sevk edeceğini söyler. Başka bir ifade ile batılı kavramlarla yapılan sosyolojik tahlillerin, oryantalist bir mantığı her zaman içinde barındıracağı unutulmamalıdır. Çünkü oryantalizm öyle bir yaklaşımdır ki onu kendisine konu edinen herkesi farkında olmadan oryantalist yapar. Sözgelimi Batı dünyasının toplumsal tarihlerini uygun bir eğitim modeli olarak gelişen üniversite

kurumunun, medrese geleneğine sahip bir topluma uyarlanmasında ortaya çıkan sorunların bir türlü aşılamaması da bu uyarlamanın bire bir yapılamayacağındandır.

Bunun gibi başka örnekler vermek gerekirse; dünyanın hemen her kentinde görülebilen gecekondular olgusunu batı sosyolojisinin kavramlarıyla ya da yaklaşım biçimiyle açıklamaya çalışmak genelde az gelişmiş ülkelerdeki, özelde ise ülkemizdeki gecekondular olgusunu açıklamakta büyük yanılgılar doğurabilir. Çünkü sözü edilen olgunun ortaya çıkışı ve yaratmış olduğu sorunlar batı toplumlarıyla ülkemizde tamamen farklıdır. Batıda kentleşmenin gelişim sürecinin uzun yıllara dayanması ve genellikle sanayileşmeye paralel olması Türkiye gibi ülkelerdeki kentleşme süreciyle farklılık göstermektedir (Erkan, Bağlı, Sümer, 2001:9).

Batı ülkelerinde görülen yoksulların yerleşmiş olduğu kentin çevresindeki yerleşim mekanları kente yeni göç edenlerin yerleştikleri alan olmaktan ziyade kentin eski yerleşiklerinin çeşitli nedenlerle kentte tutunamayıp, yoksullaşarak bu alanlara yerleşmesiyle oluşmuştur. Oysa Türkiye gibi ülkelerde gecekondular, kırdan kente göçün bir ürünü olarak, kente yeni gelen insanların yerleştikleri alanlardır. Bu anlamda bizdeki gecekondular bir terminal görevi yapmaktadır. Kıray'ın da belirttiği gibi gecekondular, bir tampon kurum rolü üstlenerek kentle bütünleşmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu anlamda, her iki yapıyı ifade edecek tek bir kavram ve bu kavramla teorilere geçiş denemesi, oluşum süreçlerinin farklılığından dolayı bizi yanlış sonuçlara götürecektir (Erkan, Bağlı, Sümer, 2001:10).

Sezer, Türk sosyolojisi için üç açılım ve yaklaşımın olabileceğinden bahseder. Ya Batı'nın getirdiği açıklamaları evrensel kabul edecek ve Türk gerçeğini anlamaktan yoksun kalacak ya Batı sosyolojisinin yalnızca kuram ve yöntemini evrensel olarak kabul edecek ve Türk gerçeğini bunlarla anlamaya çalışacak, sınıyacak ya da Türk toplumunun kendine özgü sorunları vardır ve bu sorunları yine kuram ve yöntemlerle aşabilecek diyecektir (Sezer, 1988:9-10).

Sezer'e göre Türk sosyolojisi, sorunları ortaya koyarken aynı zamanda kendi gelenek ve yöntemlerini de kurmak zorundadır. Ancak o zaman Türk toplumuna

gerçekten ışık tutabilir. Türk sosyolojisi, sorunları bütünlükleri içinde ele almak ve böylece olayların gerçek anlamlarını su yüzüne çıkarmakla da yükümlüdür. Bu nedenle görevleri arasında yeni açıklayıcı kuramlar geliştirmek te bulunmaktadır. Sosyolojimizin gerçekleştireceği çeşitli bulgular, ancak genel kuramlar aracılığıyla doğru bir yoruma kavuşturulabilecektir (Sezer, 1979:13).

SONUÇ

Bu çalışmada amaçlanan, Baykan Sezer'in sosyoloji anlayışı ve bu anlayış çerçevesinde temel sosyolojik konulardaki görüşlerine yer vermektir. Baykan Sezer, birçok konuda alışılmışın aksine ve oldukça özgün fikirleri olan bir sosyologumuzdur. Toplumsal sorunlarımız bağlamında gerek sosyolojik çıkarımları gerek çözüm önerileri noktasında oldukça önemli ve isabetli görüşleri sürmüştür. Çalışmamızda bu görüşleri özetlemeye ve elimizden geldiğince aktarmaya çalıştık.

Üç bölüme ayırdığımız çalışmamızda Baykan Sezer'in düşüncelerine geçmeden önce genel olarak sosyoloji ile bilinmesi gereken temel konulara değinmeyi uygun gördük.

Öncelikle sosyoloji ile ilgili yapılan tanımlamalara değindik. Sosyolojinin ne olduğu, neyi amaçladığı, nasıl bir yöntem anlayışla hareket etmesi gerektiği konularında çeşitli sosyologların görüşlerine yer verdik. Tanımlama; biraz da bizim herhangi bir şeye karşı beklentilerimiz ve bu yönde yaptığımız atıflarla oluşur. Bu tanımlamalar çerçevesinde, genel olarak sosyoloji en kaba tabirle toplumbilim ve konusu toplumsal ilişkiler olarak özetlenebilirken, kimi sosyologlar sosyolojiden beklentilerine bağlı olarak oldukça farklı tanımlamalar yapabilmektedirler. Toplumsal olan her şeyle ilgilenen sosyoloji için bu durum biraz daha böyledir ve oldukça normal karşılanabilir.

Sosyolojik anlayışların temelini kuramsal çerçeveler oluşturur. Bu kuramlar, toplumsal ilişkilerin temelinde neyin belirleyici olduğu noktasında farklı görüşleri sürmektedirler. Biz de bundan hareketle sosyolojide Büyük Boy, Orta Boy ve Küçük Boy kuramlara ve kuramların belli başlı temsilcilerinin kimler olduğuna değindik.

Sosyoloji ilk olarak Batı'da 19.yüzyılda ortaya çıkmıştır. Kurucusu ve isim babası A.Comte'dur. Comte, aynı zamanda pozitivistimin de kurucusudur. İlk ortaya

çıkış nedeni Batı'nın o yıllarda içinde bulunmuş olduğu sorunlara çözüm bulmaktır. Sosyoloji, sorunlara çözüm getirmeyi amaçlarken bunu doğa bilimlerinde olduğu gibi evrensel yasalara dayandırmayı uygun görmüştür. Doğa bilimlerinde kullanılan yöntemin sosyoloji için de uygun olup olmadığı ve ilk başlarda benimsenen yöntem anlayışının başarılı olup olmadığı, sosyolojide tartışılan bir konudur. Bu tartışmalara Pozitivizm ve Hermenötik bağlamında yer verdik. Pozitivizm sosyoloji için tek geçerli yöntem değildir. Genel geçer yasalara ulaşamadığı gibi iddia ettiklerini ispatlama şansı da yoktur. Sosyal bilimlerin özelliği gereği “açıklama” dan ziyade “anlama” ya yönelik alternatif yöntemler geliştirmesinin uygun olacağı artık kabul edilen bir görüştür.

Sosyoloji, Batı'da yaşanan sorunlara bir çözüm getirme umudu ve iddiası olarak Batı'da ortaya çıkmıştır dedik Sosyolojinin ülkemizde ortaya çıkışı da hemen hemen bu durumla paralellik gösterir. Sosyoloji, Batı'da ortaya çıkışının üzerinden uzun bir zaman geçmeden ülkemizde tanınmaya başlamıştır. Sosyolojinin yurdumuza girdiği yıllar, oldukça sıkıntılı ve bunalımlı yıllardır. Bu nedenle bizde de sosyolojiden toplumsal sorunlarımızı çözme noktasında Batı'dakini aratmayacak derecede büyük beklentilere girilmiştir. Ne var ki, bizim sosyolojimiz büyük ölçüde Batı'dan aktarma ve basmakalıp anlayışların ülkemize transferi şeklinde ortaya çıkmıştır. Buna rağmen Ziya Gökalp ve Prens Sabahattin örneğinde olduğu gibi bir etkinlik sahası bulmuş ve dönemin ülke sorunlarının çözümü noktasında geniş taraftar kitleleri oluşturabilmiştir.

Sezer'e göre Sosyoloji çıkarlardan bağımsız bir bilim değildir. Nitekim Batı, kendi çıkarları doğrultusunda, kendi egemenliği ve çıkarlarına hizmet edecek bir sosyoloji oluşturmuştur. Bu yönüyle sosyoloji, ne kadar bizim çıkarlarımıza hizmet etmekte ve ne kadar toplumsal gerçeklerimize uymaktadır? Yine Sezer'e göre, bizim çıkarlarımızdan hareketle ve bizim toplumsal gerçeklerimize uygun düşen bir Türk sosyolojisi oluşturulmalıdır.

Sezer, sosyolojide Batı hegemonyasından kurtulabilmemiz için mutlak surette kendi sosyolojimizi oluşturmamız gerektiğini ancak bu şekilde sorunlarımızın tespiti ve çözümü noktasında etkili olabileceğimizi söyler.

Sezer, Türk tarihinin dönüm noktaları olarak Anadolu'nun Türkleşmesi ve Türkiye'nin Batıcılışmasını görür. Sezer, Batılılaşma yerine Batıcılışma deyimini özellikle kullanmaktadır. Buradan kastettiği Doğulu bir toplum olmamız nedeniyle tam olarak Batı'lı olamayacağımız bu yöndeki çabalarla ancak Batı aktarmacılığı ve taklitçiliği olarak kalmaya mahkûm olduğudur. Ancak kendi öz niteliklerimizi kavramamız halinde kendimize en uygun gerçekleri görebiliriz.

Burada Sezer'in yanısıra Türk sosyolojisinde yerellik bağlamında çok değerli çalışmaları olan Cemil Meriç, Sabri Ülgener, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Kösemihal, Mübeccel Kiray, Mümtaz Turhan, Nurettin Topçu ve bir romancı olmasına rağmen bu konudaki görüşleriyle başta Baykan Sezer olmak üzere birçok sosyoloğumuzu derinden etkileyen Kemal Tahir'in isimleri anılmaya değerdir.

Ayrıca, çalışmamız boyunca Sezer'in sosyolojik düşüncelerini incelerken dikkat çeken bizim kanaatimize göre açıklanması gereken, eksik kalan ve çelişik gibi görünen bir iki nokta üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Sezer, Batı sosyoloji terminolojisi ve bulgularının Türkiye geçekliğine uymadığı konusunu açıklarken F.Tönnies'in cemaat-cemiyet ayırımından hareketle bir örnek verir. Sezer, Tönnies'in köy topluluklarını anlatırken bu toplulukları birincil ilişkiler kategorisine soktuğunu fakat bu durumun Türkiye'deki köy toplulukları için geçerli olmadığını iddia eder. Sezer, Türkiye'deki köy topluluklarında köylüler arasında sevgi, yardımlaşma, samimi ilişkilerden çok kıskançlık, kavga, çekememezlik, düşmanlık gibi durumların daha yoğun olarak yaşandığını söyler. Bu örnekten hareketle de Türkiye'deki köy topluluklarını ikincil ilişkiler kategorisinde değerlendirmeyi daha uygun görür. Fakat bu konuyu yeterince açıklamadığı için Tönnies'i eleştirmek isterken aslında doğrular gibi gözükmektedir. Çünkü verdiği örnekler olumsuz davranışlar olsalar bile birincil ilişkiler olarak değerlendirilir.

Yine Sezer, Batı'nın bize dayattığı tüm sosyolojik dayatmalardan, ATÜT' den, Oryantalizmden kurtulmamız gerektiğini söylerken bir yandan da Bizim tarih boyunca Doğu-Batı çatışmasının merkezinde ve çok köklü bir uygarlık geçmişine sahip

olduğumuzu ileri sürerek Batı'ya kendisinin kim olduğunu ancak bizim öğretebileceğimizi söyler. Oysa aynı Sezer, Batı'nın Doğu'yu genellemeler yaparak tanıtmaya çalıştığı tüm kavram ve kuramları reddeder. Sezer'e göre hiçbir toplum başka bir toplum tarafından doğru tanımlanamaz ve açıklanamaz ancak o toplumun kendisi kendi gerçeklerinin tam olarak farkında olabilir. Bu durum da bize göre Sezer'in bir çelişkisi olarak görünmektedir.

Son olarak şunu da ilave etmek gerekir ki; Henüz tam olarak Batı sosyolojisi ve terminolojisinden tam olarak kurtulabilmek mümkün değildir. Çünkü Türk sosyolojisi henüz Batı sosyolojine alternatif olabilecek seviyede bir kavramsal çerçeve ve birikime sahip değildir. Bununla birlikte böyle bir birikim yok diye bu düşünceden vazgeçilmesi ya da geçiştirilmesi beklenemez çünkü bu konu belki de bir çok toplumsal problemimizin temelini teşkil edecek kadar önemli bir konudur. Sezer'in bir Türk sosyolojisi oluşturma ve kendi toplumsal sorunlarımızı kendi dinamiklerimiz içinde anlama çabası ve bu düşünceye yaptığı katkılar öyle görülmezden gelinecek türden değildir. Bu alanda yapmış olduğu çalışmalar her türlü takdiri hakedecek düzeydedir.

KAYNAKÇA

Arslan, Ahmet, *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara, 1996.

Aron, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1994.

Bağlı, Mazhar- Özensel, Ertan, *Çokkültürlü Vatandaşlık*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2005.

Başer, Alev Erkilet, “*Kültürel Siyasallığı*”, tezkire Üç Aylık Derleme Yaz-Güz, Sayı:14–15, 1998.

Bıçak, Ayhan, “*Kültür Bilimlerinde Yöntem Sorunu*”, Sosyoloji Yıllığı, Kitap 11, Baykan Sezere Armağan, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2004.

Bilgiseven, Amiran Kurktan, *Sosyal İlimler Metodolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1994.

Bottomore, Tom – Nispet, Robert, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997.

Cabiri, Abid El, *Arap Akılının Oluşumu*, çev.İbrahim Akbaba, İz Yayınları, İstanbul, 1997.

Coşkun, İsmail, *75. Yılında Türkiye’de Sosyoloji*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1991.

Eğribel, Ertan, “*Baykan Sezer: Yeni dünya düzeni üzerinde dolaşan Osmanlı hayaleti*”, Baykan Sezer’e armağan, Kızıl Elma Yayınları, İstanbul, 2004.

Erdem, Selman, *Liseler İçin Sosyoloji Ders Kitabı*, Fil Yayınları, İstanbul, 1997.

Ergun, Doğan, *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1993.

Erkal, Mustafa E. *Sosyoloji (Toplum Bilimi)*, Der Yayınları, İstanbul, 1993.

Erkan, Rüstem-Bağlı, Mazhar-Sümer, Faruk, *Evrenselci Kavramlarla Farklı Toplumsal Yapıları Yorumlama Güçlüğü: Yerelci Bir Yaklaşım Denemesi*, Ortak Tebliğ Çalışması, D.Bakır, 2001.

Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir?*, Atilla Kitapevi, Ankara, 1996.

Göka, Topçuoğlu, Aktay, *Önce Söz Vardı*, Vadi Yayınları, Ankara, 1996.

Hekman, Susan, *Bilgi Sosyolojisi ve Hermenötik*, çev. Hüsamettin Arslan-Bekir Balkız, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1999.

Kızılçelik, Sezgin, *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Atilla Kitapevi, Ankara, 1994.

Kızılçelik, Sezgin, *“Türk Sosyolojisi İçin Büyük Kayıp: Baykan Sezer”*, Sosyoloji Yıllığı, Kitap 11, Baykan Sezere Armağan, Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2004.

Kongar, Emre, *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1995.

Kösemihal, Nurettin Şazi, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1999.

Küçük, Mehmet, *Modernite Versus Postmodernite*, der., Vadi yayınları, Ankara, 1993.

Murphy, John W, *Postmodern Toplumsal analiz ve Postmodern Eleştiri*, (çev.) Hüsamettin Arslan, Eti yayınları (Yön), İstanbul, 1995.

Rosenau, Pauline Marie, *Post-Modernizm Ve Toplum Bilimleri*, (çev.) Tuncay Birkan, Bilim Ve Sanat Yayınları, Ankara, 1998.

Sevil, Muharrem, *Türkiye’de Modernleşme ve Modernleştiriciler*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

Sezer, Baykan, *Asya Tarihinde Su Boyu Ovaları ve Bozkır Uygarlıkları*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1971.

Sezer, Baykan, *Sosyolojinin Ana Başlıkları*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1985.

Sezer, Baykan, *Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları*, Sümer Kitabevi, İstanbul, 1988.

Sezer, Baykan, *Doğu-Batı İlişkileri Açısından Batı Tarımı*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990.

Sezer, Baykan, *Toplum Farklılaşmaları Ve Din Olayı*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981.

Sezer, Baykan, *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Sümer Kitabevi, İstanbul, 1993.

Sezer, Baykan, *Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1997.

Sosyoloji Yıllığı, *Sosyoloji Yıllığı-Kitap 11*, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Kızıl Elma Yayınları, İstanbul, 2004.

Sosyoloji Yıllığı-Kitap 12, *Tarihte Doğu-Batı Çatışması*, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması, Semavi Eyice'ye Saygı, (Haz.) Ertan Eğribel-Ufuk Özcan, Kızıl Elma Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Şan, Mustafa Kemal, *“Baykan Sezer ve Toplum Çıkarlarımız Açısından Sosyolojiye Yeniden Bakmak”*, Sosyoloji Yıllığı, Kitap 11, Baykan Sezere Armağan, Kızıl Elma Yayınları, İstanbul, 2004.

Şener, Sami, *Sosyoloji*, Deha Yayınları, İstanbul, 1994.

Tanyol, Cahit, *Türk Sosyolojisinin Bazı Sorunları*, Ed. Fak. Basımevi, İstanbul, 1973.

Tatar, Burhanettin, *Felsefi Hermenötik ve Yazarın Niyeti-Gadamer Versus Hirsch*, Vadi Yayınları, Ankara, 1999.

www.diyantetrabzonegitim.gov.tr/2donemtez/hayriergin.doc